

האם כל הדרכים הובילו אל בירוק? המדיניות ה'לבנונית' של מנחם בגין, 1977-1982

דן נאור

תקציר

מלחמת שלום הגליל היא אחת המלחמות השנויות במחלוקת בחברה הישראלית. הנרטיב הרווח קובע ששר הביטחון אריאל שרון הונה את ראש הממשלה מנחם בגין ואת הממשלה כולה. מנחם בגין והממשלה אישרו פעולה מצומצמת שנועדה להרחיק את הארגונים הפלסטיניים כארבעים קילומטר מן הגבול, אך לשר הביטחון היו תכניות אחרות אשר נועדו להנהיג סדר חדש בארץ הארזים. בלי לנסות ולהצדיק את מעשיו של שרון או לזפות אותו על מהלכיו במלחמה, נרטיב זה עושה עוול לראש הממשלה דאז מנחם בגין. הוא מעניק משקל רב לשרון ודוחק את בגין אל קרן זוית כשחקן שולי. אך לבגין היה תפקיד גדול ומשמעותי יותר. במאמר זה אני מבקש לטעון כי מבחינת המדיניות הלבנונית של מנחם בגין, מלחמת שלום הגליל הייתה ידועה מראש. הטענה המרכזית במאמר זה היא שמרגע שמנחם בגין עלה לשלטון ב-1977 החלה מעין ספירה לאחור לפעולה נרחבת ומקיפה בלבנון. תחת מנהיגותו התערבה ישראל בנעשה בלבנון יותר ויותר, מדרום המדינה ועד מרכזה. המעשים, ההחלטות וההצהרות של בגין וממשלותיו בשנים שקדמו למלחמת שלום הגליל סללו את הדרך למלחמה.

מילות מפתח: אריאל שרון, בשיר ג'ומייל, לבנון, מארונים, מנחם בגין, סעד חדאד, שלום הגליל

מבוא

מלחמת לבנון, או בשמה הראשון 'מבצע שלום הגליל'¹, היא אחד האירועים השנויים במחלוקת בחברה הישראלית. הנרטיב הרווח על מלחמה זו קובע שמדובר במלחמת שולל,

* גורמים מספר סייעו לי במחקר זה. אני מבקש להודות למרכז לחקר המזרח התיכון ומרכז אסיה באוניברסיטת אריאל, ולד"ר רונן א' כהן העומד בראשו, על הסיוע במימון המחקר. כמו כן ברצוני להודות לד"ר איל לוי, לד"ר בשמת יפת ולמר מתי פרידמן על ההערות, ההארות ומתן העצה, וכן לעוזרי המחקר שלי גב' עדן קליין, גב' נטלי אזולאי, מר דניאל וכטל ומר נתנאל פינטו על הסיוע באיסוף החומרים לכתיבת מאמר זה.

1 במאמר אשתמש בשם מלחמת שלום הגליל.

מלחמה שבה שר הביטחון אריאל שרון הונה את ראש הממשלה מנחם בגין ואת הממשלה כולה. בעוד מנחם בגין והממשלה אישרו פעולה מצומצמת שנועדה להרחיק את הארגונים הפלסטיניים למרחק כארבעים קילומטר מן הגבול כדי למנוע ירי קטיושות אל עבר ישראל, לשר הביטחון היו תכניות אחרות, גרנדיוזיות. הוא שאף להביא לגירוש אש"ף מלבנון ובכך להחלישו צבאית ומדינית. באופן הזה השפעת אש"ף על הפלסטינים ביהודה ושומרון תיחלש וישראל תוכל להידבר עמם בתנאים הנוחים לה. נוסף על כך כיוון שרון גם להביא ליציאת הכוחות הסוריים מלבנון ובכך לצמצם את האיום שהעמידה סוריה לפני ישראל, ולהוביל להקמת משטר אוהד בלבנון אשר יחתום על הסכם שלום עם ישראל.

על פי הנרטיב הרווח התכנית שהוציא צה"ל לפועל הייתה התכנית של שרון; הוא יזם את המהלך, דחה אליו וחתר להגשימו בכל מחיר. שרון הציג לפני בגין והממשלה בקשות לאשר את התקדמות צה"ל אל עבר בירות בתואנה שהצורך הצבאי מכתוב זאת. כך מצאו עצמם בגין והממשלה רוקדים לצלילי חלילו של שרון. כאשר המבצע הלך והתרחב אל מעבר למטרות שהציבו בגין והממשלה, מספר ההרוגים בקרב חיילי צה"ל הלך וגדל והיה נראה שישראל שוקעת בבוץ הלבנוני, התפטר בגין באומרו 'איני יכול עוד'.²

בלי לנסות ולהצדיק את מעשיו של שרון או לזכות אותו על מהלכיו במלחמה, נרטיב זה עושה עוול לראש הממשלה דאז מנחם בגין. הוא מעניק משקל רב לשרון ככל הקשור במדיניות ישראל כלפי לבנון, ואילו בגין נדחק אל קרן זווית ונתפס כדמות טרגית, כקרוב, כמי שהולך שולל בידי שר הביטחון שלו, וגרוע מכך – כמנהיג מובל ולא כמנהיג מוביל. זאת ועוד, הבעיה בנרטיב הרווח היא נקודת המוצא שלו. רוב תיאורי המלחמה והתקופה שקדמה לה מייחסים משקל רב לאירועים שהתרחשו מאמצע שנת 1981, קרי המתחיות בגבול הצפון בין ישראל, סוריה והארגונים הפלסטיניים ומינוי אריאל שרון לשר הביטחון, לצד אירועי מלחמת שלום הגליל עצמם. אירועי 1981, על פי הנרטיב הזה, הם השורשים של מלחמת שלום הגליל. התקופה שקדמה לאירועי 1981 אמנם נזכרת, אך מקבלת חשיבות משנית. אם אלה נקודות המוצא, לאריאל שרון אכן היה תפקיד ראשי ואילו לראש הממשלה מנחם בגין היה תפקיד ראשי פחות.

אולם במהלך השנים התפרסמו עדויות ומחקרים אקדמיים אשר סדקו את הנרטיב הרווח ויצרו נרטיב נגדי אשר העניק משקל ניכר יותר לראש הממשלה מנחם בגין בקביעת

2 לנרטיב הרווח ראו למשל זאב שייף ואהוד יערי, **מלחמת שולל**, שוקן, תל אביב 1984, עמ' 380; עוזי בנוזמן, **לא עוצר באדום: ביוגרפיה של אריק שרון**, אדם, תל אביב 1985, עמ' 237-276; אריה נאור, **בגין בשלטון: עדות אישית**, ידיעות אחרונות, תל אביב 1993, עמ' 267-268; מרדכי ציפורי, **בין ישראל, ידועות אחרונות**, תל אביב 1997, עמ' 265-282; דניאל גורדיס, **מנחם בגין: המאבק על נשמתה של ישראל**, כתר, ירושלים 2015, עמ' 215; עזריאל נבו, **מוכיר צבאי: שיחות עם חיים משגב**, קונטנטו, תל אביב 2016, עמ' 43. ההיסטוריון הצבאי שמעון גולן אמנם לא מדבר על הולכת שולל, אך טוען כי שרון היה זה ששכנע את בגין לצאת למבצע נרחב בלבנון, כלומר עולה מכאן שפעולה מקיפה בלבנון קשורה בשרון ולא בבגין. ראו שמעון גולן, **של"ג בלבנון: קבלת החלטות בפיקוד העליון במלחמת 'שלום הגליל'**, משרד הביטחון, תל אביב 2017, עמ' 581.

המדיניות. מחקרים אלה שמו דגש על השקפת עולמו ואמונותיו של בגין. לפי תיאורים אלה, מלחמת שלום הגליל על מטרותיה הנרחבות הייתה חלק מתפיסת עולמו של בגין, פועל יוצא של האידיאולוגיה שלו. כלומר, במלחמה זו לא הייתה הולכת שולל אלא הגשמת העקרונות שבהם האמין מנחם בגין. מחקרים ועדויות אלה הדגישו את הפן המחשבתי-אידיאולוגי, אך כמעט ולא התייחסו אל הפן המעשי: יישום האידיאולוגיה של בגין בלבנון בשנות שלטונו.³

למרות התנגשות הנרטיבים והעובדה שמלחמת שלום הגליל היא בבחינת פצע פתוח בחברה הישראלית, לא נערך מחקר שיטתי הבוחן את המדיניות של מנחם בגין כלפי לבנון. אם בוחנים את המדיניות ה'לבנונית' של בגין בשתי כהונותיו כראש ממשלה, אפשר להבחין שמלחמת שלום הגליל הייתה שיא במכלול של החלטות, פעולות, הצהרות ותכנונים אשר עסקו בארץ הארזים. מעשים והחלטות של בגין וממשלותיו שעסקו בלבנון בתקופה שקדמה למלחמת שלום הגליל אמנם נזכרו במקומות אחרים, אך אגב אירועים אחרים בלי לקשור ביניהם או לראות בהם חוליה בשרשרת.

במאמר זה נטען שמבחינת המדיניות ה'לבנונית' של מנחם בגין, מלחמת שלום הגליל הייתה ידועה מראש. הטענה המרכזית היא כי מרגע שמנחם בגין עלה לשלטון ב-1977 החלה מעין ספירה לאחור לפעולה נרחבת ומקיפה בלבנון. תחת מנהיגותו של בגין, שנה אחרי שנה, התערבה ישראל יותר ויותר בנעשה בלבנון, מדרום המדינה ועד מרכזה. למעשה סללו המעשים, ההחלטות וההצהרות של בגין וממשלותיו בשנים שקדמו למלחמת שלום הגליל את הדרך למלחמה.

תחילה יידונו גותו ותפיסת עולמו של בגין. לתפיסת העולם של בגין, המורכבת משואה ותקומה, היה משקל גדול ואולי אף מכריע במעורבות הישראלית בלבנון. בגין היה מנהיג אידיאולוג אשר הונחה בידי תורה מוסדרת. אריה נאור אומר על בגין כי 'כשנבחר לראש הממשלה היה עליו לעמוד במבחנה הקשה של המציאות. המדיניות נקבעה מתוך עימות האידיאולוגיה עם המציאות'.⁴ תפיסת השואה והתקומה של בגין הועמדה במבחן המציאות על רקע איומים על ישראל מצד הארגונים הפלסטיניים אשר פעלו מלבנון, כמו על בעלי בריתה של ישראל בתוך לבנון, הנוצרים המארוניים. לעתים 'ניצחה' המציאות ולעתים האידיאולוגיה.

3 ראו למשל שמעון שיפר, כדור של"ג: סודות מלחמת לבנון, ידיעות אחרונות, תל אביב 1984, עמ' 162; גד ברזילי, דמוקרטיה במלחמות: מחלוקת וקונסנזוס בישראל, ספרית פועלים, תל אביב 1992, עמ' 215; ראיונות עם יחיאל קדישאי, 6.2.2002 ו-10.2.2002, תמליל, פרויקט תיעוד בעל פה, ארכיון מרכז מורשת מנחם בגין (להלן: אממ"ב), VD-25; אבי שילון, בגין: 1913-1992, עם עובד, תל אביב 2010, עמ' 450; אמיר פלג-עוזיהו, 'מנחם בגין והשואה: היסטוריה, פוליטיקה וזיכרון', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, באר שבע 2015, עמ' 251-253; הנ"ל, "מלחמת בררה מוסרית": השפעת השואה על תפיסת הביטחון של מנחם בגין, עיונים בתקומת ישראל, 26 (2016), עמ' 219-248; נחיק נבות, תבל ומלואה: סיפורו של איש מוסד, כנרת, זמורה-ביתן, דביר, אור יהודה 2015, עמ' 125.

4 אריה נאור, 'מנחם בגין כמנהיג אידיאולוג', כיוונים חדשים, 19 (2009), עמ' 55.

לצד התייחסות לאידיאולוגיה של בגין יושם דגש על המעשה המדיני והצבאי בתקופת שלטונו. לכן המאמר מאורגן בסדר כרונולוגי משנת 1977 עד 1982, ומוצגים בו התהליכים אשר התרחשו בשנים אלה, והכשרת הקרקע למלחמת שלום הגליל. נקודת המוצא של המאמר היא יוני 1977, כאשר בגין החל לכהן כראש ממשלה. נקודת הסיום של המאמר היא אוגוסט 1982, כאשר צה"ל צר על בירות וכוחות אש"ף החלו לעזוב את לבנון, כשנדמה היה שהפעולה הישראלית נשאה פרי ומטרות המלחמה הוגשמו. בהסתמך על תפיסת עולמו של מנחם בגין ומעשיו (ולעתים אף חוסר המעש שלו), על מעשי ממשלותיו, על הצהרותיו והצהרות שריו, על ראיונות עיתונאיים עמו ועם אנשי מפתח בני הזמן,⁵ וכן על מסמכים ארכיוניים ועל מקורות משניים שנכתבו על בגין ועל תקופה זו, אפשר לקבוע כי הוא לא הובל, אלא הוביל את מדינת ישראל אל מלחמה בלבנון.

שואה ותקומה במחשבתו של מנחם בגין

ההיסטוריה האישית של מנחם בגין מגלמת בתוכה שואה ותקומה. בגין היה ניצול שואה שרוב משפחתו נספתה בה. גורל משפחתו, וגורל העם היהודי בכללותו והחשש משואה נוספת, ליוו אותו כל חייו והדריכו את מנוחתו.⁶ אך מלבד היותו ניצול שואה הוא היה גם מפקד מחתרת אשר נקט צעד אקטיבי – מרד נגד שלטונות המנדט הבריטי בארץ ישראל – כדי להביא לגאולת העם היהודי בארצו. בעוד השואה מבטאת פסיביות, התקומה מבטאת אקטיביות: התקוממות היהודי אל מול אותו גורל ואי-השלמה עמו. למעשה, בין שואה ותקומה עובר חוט מקשר. כדי למנוע שואה נוספת יש לנקוט דרך אקטיבית, דרך של תקומה.⁷

שואה ותקומה היו שזורות בהתבטאויותיו ובמעשיו של בגין הן כמפקד מחתרת הן כפוליטיקאי ומדינאי. הוא נהג לכנות את אויביו ואת יריביו בכינויים שנלקחו מן ההיסטוריה של גרמניה הנאצית. הרשויות הבריטיות שעמן נאבק היו 'נאצו-בריטיות'. בעת הסזון, התקופה שבה רדפו מנגנוני היישוב היהודי אחר לוחמי המחתרת של בגין, טען האחרון כי אנשי ארגון ההגנה תפסו את אנשיו ועינו אותם 'עינויי גסטאפו'. באירוע אלטלנה, לאחר הקמת המדינה, כשחיילי צה"ל פתחו באש אל עבר אנשי אצ"ל, הורה בגין לאנשיו לנצור את האש וציין כי בקרב יריביו יש אנשים רעים מאוד, 'נאצים ממש'.⁸

לאחר הקמת מדינת ישראל התחלפו ה'נאצו-בריטים' באויבים 'נאצים' חדשים. את נשיא מצרים גמאל עבד אל-נאצר, למשל, חשב לממשיך דרכם של הנאצים בשל שאיפתו

- 5 במאמר זה נעזרתי בראיונות שנערכו עם אנשים אשר היו מקורבים למנחם בגין, וכן עם אישים שונים שפעלו בתקופתו. אני מודה למרכז למורשת מנחם בגין על שהעמיד לרשותי ראיונות אלה.
- 6 נאור, *בגין בשלטון*, עמ' 10, 66; גורדיס, *מנחם בגין*, עמ' 50.
- 7 הד לדברים אלה אפשר למצוא אצל אמיר גולדשטיין, "מלחמת הפדות והישע": מנחם בגין במלחמת ששת הימים ולידתו המחודשת של הימין בישראל, *קתדרה*, 163 (ניסן תשע"ז), עמ' 160-161.
- 8 עפר גרוזברד, *מנחם בגין: דיוקנו של מנהיג - ביוגרפיה*, רסלינג, תל אביב 2006, עמ' 87, 95, 107.

להשמיד את ישראל, ואף כינה אותו 'היטלר של דורנו'. עם התחזקות הארגון לשחרור פלסטין החשיב אותו בגין לארגון של נאצים חדשים. בעיני בגין היה מנהיג אש"ף, יאסר ערפאת, היטלר ולעתים אייכמן שאותו יש להביא למשפט בישראל, ואל מול אש"ף, 'הנאצים החדשים', כמו אל מול אויבי ישראל האחרים המבקשים להשמיד את ישראל, יש לנקוט יד קשה.⁹

אפשר לראות כיצד החשיבה במונחים של שואה והרצון למנוע אותה באו לידי ביטוי באירוע בסוף כהונתו הראשונה של בגין כראש ממשלה: הפצצת הכור העיראקי ב-1981. מבצע צבאי זה התרחש בסמוך לבחירות הכלליות בישראל. על פי הסקרים השונים שנערכו לקראת בחירות אלה צפוי היה בגין להפסיד ושמעון פרס, יריבו הפוליטי, צפוי היה לנצח.¹⁰ פרס התנגד לפעולה צבאית נגד הכור העיראקי. בגין התעקש לבצע את הפעולה ולא לדחותה, משום שהבין שאם פרס ייבחר הפעולה הצבאית לא תבצע. בתפיסתו נשק אטומי בידי עיראק משמעותו הייתה שואה נוספת של העם היהודי.¹¹

הפצצת הכור העיראקי, כמו המרד נגד הבריטים, מבטאים מעשה של תקומה, של פעולה אקטיבית ולקחת הגורל בידים. בגין סבר ש'העולם איננו מרחם על נשחטים; הוא מכבד לוחמים'.¹² אקטיביות הייתה חלק מתפיסת עולמו הביטחונית. הוא העדיף יזמה ולא המתנה, התקפה ולא הגנה.¹³ זאת ועוד, הוא טען שאם אויב קורא להשמידך, עליך להאמין לו ולא לנסות לתרץ את דבריו. מובן שאל מול איום השמדה יש לפעול בנחרצות. הוא טען שיש להכות באויב בניצול שעת כושר וכי עדיף לפעול מעמדת כוח ולא מעמדת חולשה כאשר כלו כל הקצים. כמו כן, יש לנטרל איום בעודו קטן ולא להמתין עד שייגבר.¹⁴

גם את תפיסת העולם הביטחונית שלו גיבש בגין לאור לקחי השואה או ליתר דיוק על יסוד אירועי התקופה שקדמה לה. יחסן של מעצמות אירופה אל גרמניה הנאצית בשנות השלושים שימש את בגין כלקח. ראשי מעצמות אירופה התעלמו מן הדברים שכתב היטלר בספרו **מיין קאמפף** ומהצהרת הכוונות שלו. הם ביקשו לפייסו במקום לנקוט יד קשה נגדו.

9 פלג עוזיהו, 'מלחמת בררה מוסרית', עמ' 232, 244.

10 Yechiam Weitz, 'From Peace in the South to War in the North: Menachem Begin as Prime Minister, 1977-1983', *Israel Studies*, 19, 1 (2014), p. 152

11 נאור, **בגין בשלטון**, עמ' 10, 66; גרוזברד, **מנחם בגין**, עמ' 250.

12 מנחם בגין, **המרד: זכרונותיו של מפקד הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל**, אחיאסף, תל אביב 1984, עמ' 50.

13 דוגמה למדיניות האסרטיבית והאקטיבית של בגין אפשר למצוא בהחלטותיו על הפצצת הכור האטומי בעיראק ביוני 1981 ועל סיפוח הגולן בדצמבר אותה שנה. אפשר להבחין במדיניות האסרטיבית של בגין גם בתחילת המגעים לשלום עם מצרים, עת החליט לצעוד בנתיב עצמאי ישראלי-מצרי ולא ישראלי-ערבי מבלי לשתף את האמריקנים ואף חלק מחברי ממשלתו בהחלטתו זו.

14 ראינות עם יחיאל קדישאי, 6.2.2002 ו-10.2.2002, תמליל, פרויקט תיעוד בעל פה, אממ"ב, VD-25; פלג עוזיהו, 'מלחמת בררה מוסרית', עמ' 244.

לו היו נוקטים יד קשה באמצע שנות השלושים, שעה שגרמניה של היטלר הייתה חלשה, 'לא היה נשאר זכר מן הכוח הנאצי-גרמני והיתה נמנעת המלחמה אשר [...] שינתה את כל ההיסטוריה האנושית'.¹⁵

לכן עדיפה מלחמת בררה מעמדת כוח ולא מלחמה בלית בררה. בין מלחמות ישראל הוא העריך את מלחמות קדש וששת הימים, אשר נעשו מתוך בחירה וניצול שעת כושר, והעדיפן על פני מלחמת יום הכיפורים שהייתה מלחמת אין בררה, תוך כדי ויתור על האפשרות של מכה מקדימה. הוא טען: 'אין שום מצווה לנהל מלחמה רק אם היא מתנהלת מתוך חוסר בררה. אין שום צו מוסרי שאומה חייבת או זכאית להילחם רק כשגבה אל הים או אלי תהום. מלחמה כזו עלולה להמיט אסון, אם לא שואה, על כל עם, והיא גורמת לו אבידות נוראות בנפש'.¹⁶

נראה שלקח נוסף של בגין מאירועי שנות השלושים באירופה אשר בא לידי ביטוי במלחמת לבנון, נלמד מסיפור הפקרתה של צ'כוסלובקיה לציפורני הנאצים בידי בריטניה וצרפת. כדי לפייס את היטלר דרשו בריטניה וצרפת מצ'כוסלובקיה למסור לגרמניה את חבל הסודטים, אזור מבוצר אשר הגן על המדינה. בויתור זה הקריבו בריטניה וצרפת את צ'כוסלובקיה למולך הנאצי. היטלר ניצל את ההזדמנות והשתלט עליה. בגין ראה בהפקרת בעלת הברית צ'כוסלובקיה מעשה נבלה.¹⁷

תפיסת השואה והתקומה של בגין באה לידי ביטוי במדיניותו כלפי לבנון באופנים מספר. הוא השתמש במונחי שואה כדי לתאר את המתרחש בארץ השכנה. אש"ף, שפעל מלבנון נגד ישראל מתוך כוונה להשמיד את מדינת היהודים, היה בבחינת נאצים. אל מול אויב כזה יש לפעול ולהשכים להרגו לפני שיקום עלינו. אמנם אש"ף לא היה איום קיומי על מדינת היהודים כפי שהנאצים היו, 'אולם הישרדות המדינה אין משמעה כי על ישראל לאפשר לאויב להתחזק, להתחמש, לפגוע בה ולאיים עליה'.¹⁸ נגד אויב כזה יש לפעול בעודו קטן, בניצול שעת כושר מתאימה לישראל.

בגין האמין כי הקהילה הנוצרית-מארונית בלבנון נמצאת בסכנת השמדה. המארונים נלחמו על חייהם נגד שני אויבים חזקים, סוריה והארגונים הפלסטיניים. אויבים אלה, על פי בגין, לא היססו לטבוח בקהילה הנוצרית ולהעמיד את קיומה בסכנה. אל מול סכנה של רצח עם בגין לא יכול היה לעמוד מנגד. שלא כמו בריטניה וצרפת אשר הפקירו את צ'כוסלובקיה, הוא לא יפקיר את הנוצרים, בייחוד בעת שהעולם הנוצרי אינו מתערב לטובתם.¹⁹ תפיסת עולם זו של בגין באה לידי ביטוי במדיניותו כלפי לבנון מיד עם עלייתו לשלטון ב-1977.

15 מנחם בגין, 'מלחמה בלית ברירה או מלחמה עם ברירה', מעריב, 20.8.1982.

16 שם.

17 נאור, בגין בשלטון, עמ' 240; שילון, בגין, עמ' 266.

18 פלג-עוזיהו, 'מלחמת בררה מוסרית', עמ' 244.

19 נאור, בגין בשלטון, עמ' 240.

1977: שנת תפנית

מנחם בגין לא החל את המעורבות הישראלית בלבנון, כמו את העניין הציוני-ישראלי בה. ההתעניינות בלבנון החלה עוד לפני הקמתה של מדינת ישראל, עת התנועה הציונית חיפשה בעלי ברית שאינם מוסלמים או ערבים. המטרה הייתה ליצור חזית מול הרוב הערבי-מוסלמי-סוני במזרח התיכון. תפיסה זו של שיתוף פעולה בין קהילות שאינן מוסלמיות-סוניות או ערביות כונתה 'ברית המיעוטים' והיא נמשכה גם לאחר שמדינת ישראל קמה.²⁰ התנועה הציונית (ולאחר מכן מדינת ישראל) ראתה בקהילה הנוצרית-מארונית, אשר בעבורה הוקמה למעשה לבנון המודרנית, בעלת ברית ומועמדת טבעית להצטרף אל ברית המיעוטים. חלק מבני עדה זו ראו עצמם כמיעוט לא-ערבי שעליו להתקיים בנפרד ממדינות ערב.²¹ התנועה הציונית יצרה קשר עם מנהיגי העדה המארונית, מנהיגים פוליטיים ודתיים, אך המגיעים לא נשאו פרי. המנהיגים המארונים הבינו שלא יוכלו להתעלם מן הקהילה המוסלמית-סונית בלבנון, ויהיה עליהם להדק את הקשרים עם המרחב הערבי.²² בשנות החמישים התגבשו לצד אסטרטגיית ברית המיעוטים בהנהגה בישראל שתי גישות אל לבנון: אקטיבית ופסיבית. הגישה האקטיבית קבעה שעל ישראל לחתור לשינוי צביונה וגבולותיה של לבנון וליצור בה משטר פרו-ישראלי. נוסף על כך קבעה גישה זו כי יש להחיל על לבנון את מדיניות פעולות התגמול הישראליות כמו במדינות ערב האחרות, דוגמת מצרים וירדן, כעונש על הסתננות פלסטינית משטח אל שטח ישראל. מצדדי הגישה האקטיבית היו דוד בן-גוריון, אשר כיהן כראש הממשלה ברוב שנות החמישים, ומשה דיין אשר כיהן כרמטכ"ל בשנים 1953-1958.²³

- 20 על ברית המיעוטים ראו: ראובן ארליך, בסבך הלבנון 1918-1958, מערכות, תל אביב 2000, עמ' 19-28; מרדכי ניסן, ישראל במזרח: מסע תרבותי ומדיני באסיה, ראובן מס, ירושלים 2010, עמ' 105-124; נבות, תבל ומלוואה, עמ' 39-40.
- 21 העדה המארונית מפוצלת ומפולגת בנושא הזהות הלאומית. חלק מבני העדה מגדירים עצמם כפניקים, ואילו חלק אחר מגדירים את עצמם כערבים ותולים את קיומה של מדינת לבנון בזיקה אל מדינות ערב.
- 22 ארליך, בסבך הלבנון, עמ' 23-47. רעיון נוסף שקישר בין התנועה הציונית וישראל הצעירה ובין לבנון הוא הכנעניות. ביסוד רעיון זה נטועה האמונה כי בארץ ישראל צריך לקום יהודי חדש, 'ילידי', מקומי, אשר יזנח את מסורות היהדות והגלות. יהודי חדש זה ימצא את שורשיו בארץ כנען ובעמים הקדומים שחיו כאן. גם בקרב חלק מתושבי לבנון, בעיקר הנוצרים המארונים, רווחה האמונה כי הם צאצאיהם של הפניקים, עם קדום שחי באזור לבנון בתקופת התנ"ך. תומכי הרעיון הכנעני בישראל סברו שצריך היה לזכות ברית עם לבנון הפניקית. על הרעיון הכנעני ראו: אליהו אילת, "הציונות הפיניקית" בלבנון, קתדרה, 35 (1985), עמ' 109-124; אבי שילון, 'מלחמת ששת הימים והתעוררות הרעיון הכנעני', בתוך: עופר שיף ואביבה חלמיש (עורכים), ישראל 1967-1977: המשכיות ומפנה (עיונים בתקומת ישראל, סדרת נושא, 2017), עמ' 102-129. על הרעיון הפניקי בלבנון ראו Asher Kaufman, *Reviving Phoenicia: The Search for Identity in Lebanon*, I. B. Tauris, New York 2004; Franck Salameh, *Charles Corm: An Intellectual Biography of a Twentieth-Century Lebanese 'Young Phoenician'*, Lexington Books, Lanham, MD 2015.
- 23 ארליך, בסבך הלבנון, עמ' 361-362, 378-386, 413-422.

הגישה הפסיבית, לעומת זאת, קבעה שעל ישראל לטפח קשרים עם גורמים בתוך לבנון, אך אל לה לנסות ולשנות את צביונה וגבולותיה של ארץ הארזים. נוסף על כך קבעה גישה זו שישראל אינה צריכה לבצע פעולות תגמול בתוך לבנון (אלא רק בלית בררה) ועליה להסתפק בפעילות הביטחון השוטף בגבול כדי למנוע הסתננויות. המצדד העיקרי בגישה הפסיבית היה משה שרת, אשר כיהן כשר חוץ בין 1948-1954 ובין 1955-1956 וכראש ממשלה בשנים 1954-1955.²⁴ אך גם משה שרת לא שלל מעורבות ישראלית בפוליטיקה הלבנונית לשינוי צביונה של לבנון, בתנאי שיש גורמים לבנוניים המוכנים לפעול לשם כך.²⁵ בחלוקה גסה אפשר לומר שעד מלחמת ששת הימים רווחה הגישה הפסיבית. ישראל נמנעה מלפעול בתוך לבנון ושני הצדדים שמרו על הסכמי שביתת הנשק שנחתמו בשנת 1949, וכן על יחסי שכנות טובה. ואולם משנת 1967 חל שינוי בגישה הישראלית כלפי לבנון. פעילות טרור וגרילה פלסטינית החלה להתבצע ביתר שאת מגבול לבנון, וישראל נאלצה לבחון מחדש את מדיניותה.²⁶ משנת 1967 ואילך שינתה ישראל טיפין-טיפין את גישתה כלפי לבנון, מגישה פסיבית לאקטיבית.

כאשר ב-1975 פרצה בלבנון מלחמת אזרחים החלה ישראל להתערב בנעשה בה. ממשלת יצחק רבין הראשונה החלה במגעים עם גורמים שונים בלבנון. המעורבות הישראלית הייתה בשני מוקדים: בדרום לבנון בסמוך לגבול עם ישראל, ובמרכז לבנון. בדרום לבנון קשרה ישראל קשרים עם התושבים מן הכפרים הסמוכים לגבולה. ישראל פתחה את שעריה לפני כפריים אלה כדי שיבואו לעבוד בישראל ולסחור עמה. מדיניות זו כונתה 'הגדר הטובה'. כמו כן החלה ישראל לחמש ולאמן כפריים אלו כדי שיוכלו להתמודד עם הארגונים הפלסטיניים וכן עם גורמים לבנוניים אחרים שנלחמו נגדם. הכוחות ה'דרומיים' היו תחת פיקודו של קצין לבנוני בשם סעד חדאד. במרכז לבנון סייעה ישראל למיליציות הנוצריות-מארוניות, בעיקר לפלנגות ולמיליציות הנמרים של נשיא לבנון לשעבר כמיל שמעון. הסיוע הישראלי התבטא באספקת נשק וציוד צבאי, באימון ובהדרכה. רבין קבע את דרך הפעולה: ישראל 'תעזור לנוצרים לעזור לעצמם'. היא תספק נשק והדרכה, אך לא תתערב במאבקים לא לה.²⁷

המהפך בשלטון ב-1977 בישר שינוי גם במדיניות כלפי לבנון. בגין התבונן במתרחש בלבנון מבעד לעיניו של ניצול שואה, ומבחינתו חוו הנוצרים בלבנון ניסיונות לרצח עם.

24 שם.

25 יעקב שרת (עורך), מי חתר להתערבות צבאית בלבנון? קטעים מיומן משה שרת, תשר, תל אביב 1983, עמ' 13.

26 Kirsten E. Schulze, *Israel's Covert Diplomacy in Lebanon*, Macmillan Press, London 1975-1976, pp. 67-70; Kamal S. Salibi, *Crossroads to Civil War, Lebanon 1958-1975*, Caravan Books, New York 1976, pp. 27-28. פעולות טרור וגרילה פלסטיניות מגבול לבנון היו עוד לפני 1967. ממשלת לבנון וצבאה ניסו והצליחו למנוע פעילות שכזו, גם אם לא בצורה מוחלטת.

27 יצחק רבין ודב גולדשטיין, פנקס שירות, מעריב, תל אביב 1979, עמ' 503.

באוגוסט 1977 ביקר בגין בגדר הטובה ונפגש עם אזרחים ולוחמים לבנונים. לעיתונאים שעמם נפגש אמר בגין כי למד על מצבם הקשה של הנוצרים וציין שמדינת ישראל תסייע להם. 'לא נעזוב אותם לאנחות ולא נפקיר אותם. [...] אנו היהודים היינו משך דורות רבים מיעוט נדרף. אנחנו בארץ ישראל רוב גדול, אך במזרח התיכון מיעוט קטן, ולא נשלים בשום פנים ואופן עם הניסיונות להשמיד את המיעוט הנוצרי'.²⁸ לצעירים לבנונים שפגש בגדר הטובה אמר בגין: 'אנחנו נעזור להם בכל, וככל יכולתנו. נעמוד במערכה הזו – ביחד'.²⁹ עוד אמר שהבהיר לנשיא האמריקני ג'ימי קרטר, שישראל 'תעשה כמיטב יכולתה כדי לא להפקיר את המיעוט הנוצרי בלבנון'.³⁰

בגין לא הסתפק בכך ופרסם את דבר הסיוע הצבאי הישראלי לנוצרים. הסיוע הצבאי לנוצרים היה מעין סוד גלוי, אך עתה היה לפומבי ורשמי תחת ראש הממשלה החדש. כך ציין בגין שישראל מסייעת לכוחות הנוצריים בירי ארטילרי. הוא אמר שאלמלא הסיוע הישראלי היו כפרי הנוצרים מושמדים וציין שישראל מסייעת לנוצרים משום שהעם היהודי יודע מה פירוש לחיות כמיעוט.³¹ הפומביות הגבירה את המחויבות הישראלית לבעלי בריתה הלבנונים. בצמרת הישראלית החדשה שררה תמימות דעים בנוגע למצבם הקשה של הנוצרים בדרום לבנון ולצורך של ישראל לנקוט פעולה. כך למשל בשיחה עם מזכיר המדינה האמריקני סירוס ואנס (Vance), אשר ביקר בישראל באוגוסט 1977, אמר שר הביטחון עזר ויצמן שאם ישראל לא תבצע פעולה נחרצת בשבועות הקרובים, האוכלוסייה האוהדת לישראל בדרום לבנון עשויה להיכחד. נוסף על כך בשיחה בין שר החוץ הישראלי משה דיין לשגריר ארצות הברית בישראל סמואל לואיס (Lewis), אמר דיין כי הנוצרים בלבנון נמצאים במצב נואש. דיין המשיך ואמר שישראל שוקלת להכניס כוחות ללבנון כדי לפעול נגד הארגונים הפלסטיניים ולהקל על מצבם של הנוצרים בדרום.³²

28 מנחם רהט, 'בגין לחץ ידה של האחיות הלבנונית ב"גדר הטובה" והחליף עמה ברכות', מעריב, 8.8.1977.

29 שם. ההדגשה שלי.

30 שמעון וייס, 'בגין: לא נפסיק הסיוע ההומאני לתושבי דרום לבנון', דבר, 8.8.1977.

31 יהושע ביצור, 'בגין מאשר: ישראל מסייעת לנוצרים בלבנון; נלך לז'נווה רק אם אש"ף לא ישתתף', מעריב, 9.8.1977; 'דה"מ מגלה: סיוע צבאי ניתן לנוצרים בדרום לבנון', דבר, 9.8.1977.

32 Meeting between the Prime Minister of Israel, Mr. Menachem Begin and Delegation (להלן: א"מ), א' 3-4155; מברק מושינגטון אל משרד החוץ, 16.8.1977, שם, א' 1-4321. לישראל היו באותה עת סיבות לפעול בדרום לבנון. ב-25.7.1977 חתמו סוריה, לבנון והארגונים הפלסטיניים על 'הסכם שתורה' שבו נקבע, בין השאר, כי הפלסטינים יסיגו את כוחותיהם מן הגבול הישראלי, יפסיקו את לחימתם בכוחותיו של חדאד וכי ממשלת לבנון תשלח אל הדרום כוח צבאי אשר יתפרס לאורך הגבול הדרומי של המדינה. אם צבא לבנון יתפרס בדרום לבנון, יסתיימו הקשרים בין ישראל ובין תושבי הדרום והגדר הטובה תבוטל. ישראל, מטבע הדברים, העדיפה לשמר יחסים אלה עם תושבי הדרום. נוסף על כך כוח לבנוני כזה עלול להיות עוין ולא יעיל במניעת פעילות פלסטינית נגד ישראל. ראו: ראובן אבי"ר, המעורבות הסורית בלבנון, 1975-1985, מערכות, תל אביב 1986, עמ' 90-93.

הקונצנזוס בצמרת הישראלית עורר חששות אמריקניים מפני פעולה ישראלית בלבנון. אמנם הממסד האמריקני היה שותף להערכה שמצב הנוצרים בדרום לבנון אינו קל, אך לא העריך שמצבם נואש ושהם נמצאים בסכנת השמדה, כפי שתיארו הישראלים. נשיא ארצות הברית ג'ימי קרטר שלח איגרת ברוח זו אל ראש הממשלה מנחם בגין. הוא ציין שעדיין יש זמן לשקול אפשרויות פעולה שונות, לא צבאיות.³³ בגין כתב בתשובתו לקרטר שישראל לא תפעל בדרום לבנון נגד רצונה של ארצות הברית. עם זאת הוא ציין כי ישראל חשה חובה מוסרית למנוע מעשי טבח במיעוט הנוצרי.³⁴

החשדות והחששות האמריקניים מפני רצונה של ישראל להסלים את המצב בלבנון ולהביא לפעולה נרחבת קיבלו חיזוק נוסף. נציגי ה-CIA בשגרירות האמריקנית בישראל שוחחו עם נציגי המוסד. האחרונים לא תיארו את מצב הנוצרים בצבעים קודרים כפי שעשתה הצמרת המדינית. האמריקנים הסיקו מסתירה זו בין הגורמים המדיניים לגורמי המודיעין 'כי דברי שר החוץ [אשר תיאר את מצב הנוצרים כנואש] שיקפו החלטה או מגמה מדינית במישור הממשלתי העליון, שאין לה תימוכין אפילו על ידי ההערכות האובייקטיביות של גופי המודיעין הישראליים'.³⁵

עד מהרה היו ההצהרות הישראליות למעשים. בספטמבר 1977 תקפו הכוחות של סעד חדאד רכס ובו כוחות לבנוניים ופולסטיניים אשר שלט על מעוזיהם וממנו אפשר היה להפגים. ההתקפה לא עלתה יפה וחדאד ביקש סיוע ישראלי. שר הביטחון עזר ויצמן המליץ על פעולת סיוע ישראלית, ובגין אישר. אם עד עתה סייעה ישראל מרחוק בירי ארטילרי, עתה הכניסה אל דרום לבנון שלוש פלוגות צנחנים ומחלקת טנקים כדי להילחם לטובת הנוצרים. מזכיר הממשלה דאז, אריה נאור, אמר כי 'זו הפעם הראשונה מאז הקמת המדינה שכוחות שריון ורגלים של צה"ל חצו את הגבול ולחמו בפועל בקרב יבשה כדי לסייע לבעל-ברית השרוי במצוקה ומזעיק עזרה'.³⁶

ככל הנראה בתקופה זו החלו חיילי צה"ל להיכנס כמעט מדי ערב אל אזור דרום לבנון לבושים בבגדי הסוואה כדי לסייע לכוחותיו של חדאד. עד אז נכנסו סוירים ישראליים אל דרום לבנון בעיקר כדי לסייע מורלית לאנשי חדאד ולהראות נוכחות בשטח במגמה להרתיע את הפולסטינים מלפעול נגד כפריי הדרום.³⁷ עתה השתנה אופי הפעילות וחיילי צה"ל נכנסו אל דרום לבנון כדי להילחם.³⁸ אם כן, ישראל של בגין הבהירה בהצהרות

33 מברק משרד החוץ אל וושינגטון, 11:30, 16.8.1977, שם, א' 3-4155.

34 מברק משרד החוץ אל וושינגטון, 20:00, שם.

35 מברק מושינגטון אל משרד החוץ, 16.8.1977, שם, א' 1-4321, ההדגשה שלי.

36 אריה נאור, *ממשלה במלחמה: תפקוד ממשלת ישראל במלחמת לבנון (1982)*, להב, תל אביב 1986, עמ' 18-19.

37 'Meeting between the Prime Minister of Israel, Mr. Menachem Begin and Delegation and the US Secretary of State, Mr. Cyrus Vance', 10.8.1977, א' 3-4155; Schulze, *Israel's Covert Diplomacy in Lebanon*, p. 101.

38 מידע זה נמסר לי מאנשים אשר שירתו באותה העת בצה"ל בשירות סדיר, בגדוד 890 של חטיבת הצנחנים. אחד החיילים אמר כי 'בקץ 1977 עשינו סוירים, מארבים וגם כניסות עד מארג' עיון.

ובמעשים שהמדיניות השתנתה. לא עוד 'לעזור לנוצרים לעזור לעצמם' אלא פשוט 'לעזור לנוצרים'.

מבין הגישות בישראל ערב עלייתו של בגין לשלטון, הגישה הפסיבית והגישה האקטיבית, נקט בגין את האחרונה. נראה שהוא אף שינה את הגישה הישראלית אל המרחב המזרח-תיכוני. מן השאיפה הציונית-ישראלית לכונן 'ברית מיעוטים', כלומר שיתוף פעולה בין מיעוטים במזרח התיכון, החל בגין במדיניות של 'הגנה על מיעוטים' לפחות בהקשר של הנוצרים בלבנון. כלומר ישראל אינה שחקן חלש הזקוק לברית עם מיעוטים, אלא שחקן חזק הפורס חסותו עליהם. הבשילה העת להעמקת המעורבות הישראלית גם במרכז לבנון.

1978: שנת ההתחייבות

אירועים מספר עשו את שנת 1978 למשמעותית ביותר במדיניות של בגין כלפי לבנון. למעשה אפשר למצוא בהם את השורשים של מלחמת שלום הגליל. האירוע החשוב הראשון היה 'מבצע ליטאני' במאוס 1978. בעקבות פיגוע דמים בכביש החוף הישראלי, שבו נהרגו 38 אזרחים ישראלים, נכנסו כוחות צה"ל אל דרום לבנון. המטרה הייתה לשנות את 'המצב האסטרטגי בדרום לבנון מעיקרו: תקיפה רבתי של בסיסי מחבלים דרומית לביירות והשתלטות יבשתית על בסיסיהם בעומק של כ-10 ק"מ צפונית לגבול ישראל'.³⁹ מטרה נוספת הייתה ליצור חגורת ביטחון שתאויש בכוחותיו של סעד חדאד ותמנע חדירת פלסטינים אל שטחי ישראל. המבצע הישראלי החל ב-14 במאוס בלילה, ובתוך פחות מ-24 שעות הושלמה המשימה.⁴⁰

ארצות הברית של הנשיא קרט ראתה בפעולה הישראלית תגובה מוגזמת שנועדה ליצור נוכחות ישראלית קבועה בדרום לבנון, ודרשה את נסיגת צה"ל ללא תנאים, גם אם לא ימצא פתרון שיניח את דעתה של ישראל. אך ישראל לא רצתה להסיג את כוחותיה

הכניסות [ללבנון] היו עם חשכה, וחזרה [מלבנון] בין חצות לארבע בבוקר'. הוא סיפר כי יצא לקורס קצינים בחודש יולי 1977. במסגרת הקורס הוא נשלח עם חבריו לשבוע שירות בלבנון, במהלך חודש אוקטובר. המטרה הייתה 'חיזוק ועזרה למובלעת הנוצרית'. ראיונות עם שני חיילים אשר שירתו באותה עת וביקשו להישאר בעילום שם, פתח תקווה, 17.12.2018 ו-20.12.2018. נראה שהדברים הללו התבססו על דפוסי פעולה אשר היו קיימים עוד לפני כן. עם זאת, השינוי היה באינטנסיביות של כניסת חיילי צה"ל אל הדרום: כמעט מדי ערב.

39 מרדכי גור, 'מבצע ליטאני', בתוך: אבשלום שמואלי, ארנון סופר ונורית קליאוט (עורכים), **ארצות הגליל**, אוניברסיטת חיפה, חיפה 1983, עמ' 869.

40 'Translation of the Hebrew Portion of this Morning's Press Conference with Defense Minister Ezer Weizman and Chief of Staff Mordechai Gur', 15.3.1978, א"מ, א' 2-4321; גור, שם, עמ' 872-873. עד אותה עת היו שלוש מובלעות של כפרים ששיתפו פעולה עם ישראל באזור הגבול הישראלי-לבנוני, ללא קשר יבשתי ביניהן.

לפני שיימצא פתרון שימנע את חזרת הארגונים הפלסטיניים דרומה.⁴¹ ארצות הברית והאו"ם החליטו על שיגור כוח צבאי מטעם האו"ם אל דרום לבנון, אשר ימנע את שיבת הפלסטינים אל השטחים שיפנו כוחות צה"ל – יוניפי"ל. מכיוון שקשה היה לארגן כוח כזה בזמן קצר, שהו כוחות צה"ל בשטחי דרום לבנון עד שכל כוח האו"ם התייצב בעמדותיו ביוני 1978. לאחר שהחליט האו"ם על הקמת כוח מיוחד שישלח אל דרום לבנון, החלו כוחות צה"ל להתקדם אל עבר נהר הליטאני. המטרה הייתה שכוחות האו"ם יתייצבו על קו הליטאני וכך ירחיקו את הארגונים הפלסטיניים מן הגבול הישראלי.⁴²

לאחר מבצע ליטאני השתנתה המציאות באזור הגבול הלבנוני-ישראלי. הכוחות של סעד חדאד שלטו, בסיוע ישראלי, בחגורת ביטחון אשר חצצה בין לבנון ובין ישראל. מצפון לאזור של חדאד הייתה נוכחות של כוחות יוניפי"ל. למעשה נוצרו שני אזורים חיץ אשר נועדו למנוע פעילות פלסטינית נגד ישראל. אך למרות שינויים אלה המשיכו הפלסטינים לפעול נגד יישובי צפון ישראל ומטרות ישראליות, אם באמצעות חדירות מזוינות ואם באמצעות ירי קטיושות.⁴³ מכאן שהחשיבות הגדולה של מבצע ליטאני הייתה במה שלא השיג: המבצע לא הצליח למנוע פעילות פלסטינית עוינת. לכן היה ברור שנגד האיום הפלסטיני דרושה פעולה מקיפה אשר לא תיעצר בקו עשרה קילומטרים מהגבול.⁴⁴

אירוע שני בעל משמעות מרחיקת לכת היה התערעורת היחסים בין המיליציות המארוניות של מרכז לבנון ובין סוריה. כאשר נכנס הצבא הסורי אל לבנון ביוני 1976 הוא שיתף פעולה עם המיליציות המארוניות נגד הארגונים הפלסטיניים והשמאל הלבנוני. לאחר זמן הבינו המארונים שהסורים אינם ממהרים לעזוב וכי מטרתם היא להפוך את לבנון למדינת לוויין סורית. מנגד הבינו הסורים שהתנכרות לפלסטינים ולשמאל הלבנוני תהיה בעוכריהם. לפיכך החלו המארונים לפעול פוליטית ואף צבאית נגד סוריה, ואילו האחרונה החלה להדק את יחסיה עם הארגונים הפלסטיניים. ככל שהתרחקו המארונים מסוריה כך הם התקרבו אל ישראל וביקשו את עזרתה ואת התערבותה.⁴⁵

41 'Meeting with Begin on Southern Lebanon March 17', 17.3.1978, U.S. National Archives (NA), <https://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=64181&dt=2694&dl=2009> (retrieved: 5.11.2019); Jimmy Carter, *Keeping Faith: Memoirs of a President*, Bantam Books, New York 1982, pp. 310-311; Javier Gil Guerrero, 'Overshadowed Crisis: The Carter Administration and the Conflict in Southern Lebanon', *Middle East Critique*, 25, 4 (2016), p. 410

42 'US answers to clarifications requested by p.m. in meeting', 16.3.1978, א"מ, א' 4321-2; יוסף צוריאלי, 'בגין: אנחנו מצפים להסדר שבו לבנון תחדל להיות בסיס להתקפות', *מעריב*, 16.3.1978; גור, 'מבצע ליטאני', עמ' 873-874.

43 Laurie Eisenberg, 'History Revisited or Revamped? The Maronite Factor in Israel's 1982 Invasion of Lebanon', *Israel Affairs*, 15, 4 (2009), pp. 384-385

44 גורדיס, *מנחם בגין*, עמ' 212.

45 על הירדררות היחסים בין הנוצרים ובין סוריה ראו: אבי־רן, *המעורבות הסורית בלבנון*, עמ' 95-118.

בפברואר 1978 החלו עימותים מזוינים בין מיליציות מארונות בשיתוף פעולה עם חיילים נוצרים מצבא לבנון, ובין הצבא הסורי באזור בירות. ראש אמ"ן, האלוף שלמה גזית, שיגר מברק לראש הממשלה בגין בו כתב 'קיבלנו היום פניות מחברינו בג'וניה (כלומר כוחותיו של בשיר ג'ומייל וכמיל שמעון) המציגים את התקריות [מול הסורים] בצורה דרמטית ואלרמיסטית מוגזמת, ומבקשים את התערבותנו לטובתם בצפון ובדרום גם יחד'. 'החברים מג'וניה' אף פנו אל סעד חדאד וביקשו ממנו כי יבעיר את גורת הדרום כדי 'להסיט את המאמץ מביירות'. חדאד נענה לבקשתם והבהיר כי שני האזורים, דרום לבנון ומרכז לבנון, קשורים אהדדי.⁴⁶ ראש אמ"ן לא היה היחיד שהטיל ספק בדיווחי הנוצרים. האמריקנים הזהירו את ישראל כי יש להתייחס בחשדנות למידע שמוסרים הנוצרים. הם אף ציינו כי הנוצרים החלו לטעון שבמקרה של עימות מסיבי מול סוריה, תחוש ישראל לעזרתם.⁴⁷

ביולי 1978 גברו העימותים בין המארונים לסוריה. הצבא הסורי החל להפגז את השכונות הנוצריות של בירות, והמארונים ביקשו את עזרתה של ישראל. ממשלת ישראל החליטה לשלוח מטוסי כפיר ישראליים לבצע מטס ראויה מעל שמי בירות ובכך לאותת לסורים כי ישראל רואה בחומרה את הפעילות נגד הנוצרים. בעקבות המטס הוכרזה כוננות בצבא סוריה הן בלבנון והן בסוריה עצמה.⁴⁸ בסופו של דבר לא אירע עימות בין חילות האוויר הישראלי והסורי, אך צעד זה מראה על עליית מדרגה נוספת במעורבות הישראלית בלבנון. חיל האוויר הישראלי נשלח למשימה שלא הייתה קשורה ישירות בכיטחונה של ישראל.

ככל הנראה עודד המטס הישראלי בשמי בירות את המיליציות המארוניות להגביר את פעילותן נגד הכוחות הסוריים. פעם נוספת, ולא אחרונה, העבירו האמריקנים הערכות שהמארונים מעוניינים לגרור את ישראל למלחמה נגד סוריה.⁴⁹ למרות האזהרות האמריקניות נותרו ההערכות של הדרג המדיני בישראל בעיני, קרי שהנוצרים נמצאים בסכנת השמדה. על יסוד זה החליט בגין להעביר למיליציות הנוצריות 12 טנקים ישנים.⁵⁰ לצעד זה הייתה חשיבות סמלית, לא צבאית. המיליציות לא היו יכולות לנצח את הצבא הסורי בעזרת הטנקים שסיפקה ישראל, אך נראה שהמסר שהועבר באמצעות טנקים אלה, וכן באמצעות המטס בשמי בירות, היה שהנוצרים של צפון לבנון אינם לבדם במערכה. האירוע המשמעותי השלישי אשר אירע בשנה זו קשור קשר הדוק למאבק המארוני-סורי, אך הוא גם בעל חשיבות בפני עצמו. לאור ההסלמה במאבק בין סוריה ובין המיליציות המארוניות, התרבו פניות האחרונים לישראל. בין 21 ל-22 באוגוסט 1978 ביקר נשיא לבנון לשעבר כמיל

46 מברק מראש אמ"ן אל ראש הממשלה, 8.2.1978, א"מ, א' 2-4321. ההדגשה שלי.

47 'לבנון', 17.2.1978, שם.

48 'טיסת "הכפירים" בשמי בירות עוררה דאגה בצבא הסורי; יחידות נ"מ סוריות ללבנון', ידיעות

אחרונות, 7.7.1978; יעקב ארוז, 'ערנות צה"ל בגבול הצפון', מעריב, 9.7.1978.

49 'לבנון', 7.7.1978, א"מ, א' 2-4321.

50 מברק מושינגטון אל משרד החוץ, 27.7.1978, שם; 'לבנון', 29.7.1978, שם.

שמעון בישראל ונועד עם ראש הממשלה מנחם בגין. בפגישתם התחייב בגין לפני שמעון שחיל האוויר הישראלי יתערב לטובת הנוצרים אם יותקפו בידי חיל האוויר הסורי.⁵¹ אמנם ההתחייבות של בגין מוזכרת בספרות על מלחמת לבנון, אך נראה שהמעטו בחשיבותה.⁵² ייתכן שהסיבה לכך היא שההתחייבות לא מומשה מיד אלא רק לאחר כשלוש שנים, בעת משבר הטילים בזחלה. זאת ועוד, הספרות הקיימת טוענת שהשורשים של מלחמת שלום הגליל נעוצים במשבר הטילים בזחלה ב־1981, שבו הפיל חיל האוויר הישראלי מסוקים סוריים לאחר שחיל האוויר הסורי תקף מטרות של הנוצרים. בתגובה העבירה סוריה סוללות טילי נ"מ אל בקעת הלבנון. כלומר, שורשי המלחמה החלו לנבט כאשר ההבטחה של בגין מומשה ולא כאשר היא ניתנה.⁵³

אמת, לא הרי התחייבות כהרי פעולה ממשית בשטח. כמו כן, משניתנה התחייבות זו היא יכולה להתממש או לא להתממש (והיא אכן התממשה רק שנים מספר לאחר מכן). אך התחייבות זו כבלה את ישראל אל גורל המארונים. למעשה, בהתחייבות זו הבהיר בגין שהוא מוכן להסתכן בעימות עם סוריה להצלת בעלי בריתו. לכן יש לראות את שורשי מלחמת שלום הגליל בהתחייבות של בגין ב־1978, אשר הייתה מעין הצהרת כוונות. לא סביר היה שבגין, עם תפיסת עולמו שהושפעה מן המצב באירופה ערב מלחמת העולם השנייה, יתכחש להתחייבות זו או לא יעמוד בה. ישראל של בגין, שלא כמו בריטניה וצרפת, לא תפקיר את בעלי בריתה.

משניתנה ההתחייבות פעלו המארונים לממשה. האמריקנים, שככל הנראה לא ידעו על תוכן ההבטחה שניתנה לנוצרים,⁵⁴ העבירו לישראל ידיעות על כוונת הנוצרים להסלים את המאבק בסורים כדי לערב את ישראל במלחמה. אך נראה שבישראל המעיטו בחשיבות ידיעות אלה וטענו שסוריה היא הגורם התוקפן ולא הנוצרים.⁵⁵ לקראת סוף ספטמבר

51 גדעון רייכר, 'רבינו: נטלת התחייבות חריגה ומסוכנת', בגין: "לא היתה הבטחה מפורשת לנוצרים", ידיעות אחרונות, 4.6.1981. ההיסטוריון שמעון גולן, אשר בחן מסמכים העוסקים באירוע זה, ציין שהתחייבות בגין לשמעון ניתנה 'בעצת שר החוץ משה דיין ובהסכמת שר הביטחון עזר ויצמן', ראו גולן, של"ג בלבנון, עמ' 48, הערה 86.

52 שיף ויערי הזכירו את ההתחייבות של בגין, אך ציינו כי זו ניתנה בשנת 1981, בעת אירועי משבר הטילים בזחלה. ייתכן שטעותם נבעה מן העובדה שכשהחלה המתחות בין סוריה לנוצרים ב־1981 חשף בגין את הבטחתו לנוצרים בכנסת. עד אז לא נודע על כך דבר. ראו שיף ויערי, מלחמת שולל, עמ' 68.

53 Eric Silver, *Begin: The Haunted Prophet*, Random House, New York 1984, pp. 222-223; Fadi Esber, 'The United States and the 1981 Lebanese Missile Crisis', *Middle East Journal*, 70, 3 (2016), p. 455; גולן, של"ג בלבנון, עמ' 59, הערה 1.

54 בסוף אוגוסט 1978 פירט בגין לפני האמריקנים את הקווים האדומים של ישראל בכל הנוגע לפעולות הסוריות בלבנון. ישראל תיאלץ להגיב אם סוריה תחסום או תכבוש את נמלי הנוצרים מצפון לבירות, אם סוריה תצא למתקפה כוללת נגד האזורים שבשליטת הפלנגות בבירות ובסביבתה, ואם סוריה תפעל נגד טיסות המודיעין הישראליות מעל שמי לבנון. ראו Guerrero, 'Overshadowed Crisis', p. 412.

55 'לבנון', 5.9.1978, א"מ, א' 4321-2.

ותחילת אוקטובר 1978 הסלימו המאבקים בין הנוצרים לסורים. כמיל שמעון פנה אל מנחם בגין וביקש סיוע ישראלי. הוא ציין שיייתכן שזו האיגרת האחרונה שיכתוב בחייו.⁵⁶ ואכן, ישראל לא עמדה מנגד. חיל האוויר הישראלי לא פעל נגד הסורים משום שהללו לא הפעילו את חיל האוויר שלהם נגד מטרת של הנוצרים. ספינות חיל הים הישראלי פעלו נגד מטרת פלסטיניות בבירות.⁵⁷ הפעולה כוונה נגד הפלסטינים, אך שר הביטחון עזר ויצמן אמר שאם 'לא תיפסק התקפת הסורים על הנוצרים, לא תוכל ישראל לעמוד מנגד וכי פעולת חיל הים צריכה להיחשב כאזהרה בכיוון זה'.⁵⁸

האמריקנים לא ראו בעין יפה את הפעילות של חיל הים הישראלי בבירות. הם חששו שהסלמה בלבנון תביא להכשלת המגעים בין ישראל למצרים בקמפ דייוויד, וביקשו שישראל לא תתערב בלבנון בימים הקרובים. בתגובה, ביקש בגין משר החוץ משה דיין להעביר לאמריקנים את הדברים הבאים: 'איננו יכולים בשום אופן לאטום אוזנינו משמוע זעקת אנשים, נשים וילדים הנטבחים באכזריות על ידי ארטיילריה וטנקים הקוראים לעזרה. העובדה שעמים רבים מחרישים אין בכוחה לשנות את רגישותנו המיוחדת לקריאות כאלה שהן חלק מניסיונו ההסטורי'.⁵⁹

תמונת המצב של האמריקנים והישראלים הייתה שונה. האמריקנים לא סברו שמצב הנוצרים כה נואש. איש מחלקת המדינה האמריקנית מוריס דרייפר (Draper), למשל, גילה יחס שלילי אל מנהיגי הנוצרים בלבנון. 'אין ספק שכמיל שמעון הינו גורם שלילי שפעולותיו עלולות להביא להתלקחות גדולה וכי לדידו מטרתו העיקרית כעת היא לגרור ולסבך את ישראל במלחמה עם סוריה'. באופן דומה הוא התייחס גם אל בשיר ג'ומייל. ישראל של בגין, לעומת זאת, התייחסה בהבנה ובאהדה לטענות הנוצרים, והגנה עליהם באוזני האמריקנים למרות האזהרות החוזרות ונשנות ממקורות שונים, בכללם אמ"ן, בדבר כוונות הנוצרים בלבנון.⁶⁰

אין מחלוקת על מצבם הקשה של הנוצרים בלבנון, אך הם לא עמדו על סף השמדה וכיליון. למעשה הנוצרים בלבנון לא היו תמימים. הם ניסו להבעיר את הגזרה ולהצית מלחמה, והיו מעורבים במעשי טבח אכזריים. הנוצרים בלבנון היו שחקן אקטיבי ולא פסיבי המובל כצאן לטבח.⁶¹ נראה שאמונתו של בגין בגורל העגום של הנוצרים בלבנון, למרות האזהרות שאין הדבר כך, הוכיחה שהתפיסה האידיאולוגית גברה על ראייה נכוחה של המציאות הלבנונית.

56 'שר החוץ: לעיניו בלבד', 6.10.1978, שם.

57 יעקב ארז, 'מיפקדה ובסיס ימי של המחבלים נפגעו בפעולה של ספינות חיל הים בביירות', **מעריב**, 6.10.1978; יונה שמש, יוסף פריאל ודני רובינשטיין, 'ספינות חה"י הפגיוזו בסיס "פתח" בביירות', **דבר**, 6.10.1978.

58 מברק מניו יורק אל משרד החוץ, 6.10.1978, א"מ, א' 4321-2.

59 'שר החוץ: לעיניו בלבד', 6.10.1978, שם.

60 'לבנון', 18.10.1978, שם; 'Secretary's Message for Begin regarding Military Shipments to Lebanese Christians', 28.7.1978, NA, <https://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=189.511&dt=2694&dl=2009> (retrieved: 5.11.2019).

61 ראו למשל: Dan Naor, 'The Ehden Massacre of 1978 in Lebanon: The Creation of a Resistance Myth', *The Journal of the Middle East and Africa*, 7, 3 (2016), pp. 321-337.

1979: שנת התכנון

העיונות בין הנוצרים ובין הסורים הסתיימו בהפסקת אש בשלהי 1978, וברגיעה זמנית במאבק בין הצדדים. אך בעוד העיונות בין הסורים לנוצרים במרכז לבנון שכנו יחסית, היה דרום לבנון למוקד תבערה. את עיקר תשומת הלב הפנתה עתה ישראל אל הדרום. אזורי החיץ של יוניפי"ל וחדאד, שנוצרו לאחר מבצע ליטאני, לא הצליחו למנוע את פעילות הארגונים הפלסטיניים נגד ישראל. הפעולות הפלסטיניות נגד האוכלוסייה האזרחית הישראלית הביאו לפעולות תגמול של צה"ל בלבנון. לעתים עוררו הפעולות הישראליות נגד הפלסטיניים תגובות סוריות. חיל האוויר הסורי ניסה להגן על בעלי בריתו הפלסטינים, והדבר הוביל למתיחות עם צה"ל וחיל האוויר הישראלי.⁶²

נראה שמציאות מתוחה זו, וכן הכישלון של מבצע ליטאני וחגורות הביטחון של חדאד ויוניפי"ל, גרמו לניסיון לחשוב על פתרון מקיף. באוגוסט 1979 קיים שר הביטחון עזר ויצמן דיון במשרדו על המדיניות הרצויה בשאלת לבנון. הוא קבע מטרת-על שאותה הגדיר כמטרה 'הנמצאת על הירח', כלומר לא ישימה בנסיבות הקיימות: 'לבנון מאוחדת ריבונית, ללא סורים, אוהדת ישראל, מדינה בנויה על אלמנט נוצרי'. לאחר מכן שינה ויצמן את מטרתו מעט וקבע שיש לחתור לכך שלבנון תהיה מדינה ידידותית, והדבר לא קשור בהכרח באלמנטים הנוצריים שבה.⁶³

הדיונים נמשכו בחודשים ספטמבר ואוקטובר. ב־7 בספטמבר הדגיש שר הביטחון שהמטרה היא לשבור את המחבלים במקומות שבהם הם נמצאים, מבירות ודרומה. 'המטרה היא שבירת הפלסטינים בלבנון... בשבילי זו המטרה, וביירות דרומה זה ביי פרודקט'. כלומר המטרה היא לפעול נגד הפלסטינים אפילו הדבר יגרור תנועה אל עבר בירות. בסיכום הדברים נאמר כי 'מטרתה העיקרית של פעולה צבאית ישראלית נרחבת בלבנון צריכה להיות שבירת קיומם של המחבלים בדרום לבנון ובאזור החוף של לבנון, על ידי מהלך צבאי במרחב שבין ראס בידא [צפונית לנקורה] לביירות. כמטרה משנית יש לשאוף לחיבור המובלעת הנוצרית (אזור ג'וניה) עם אזור הדרום לאורך החוף, וניסיון להביא לכינון ממשל נוח לישראל'.⁶⁴ בדיון שנערך אצל שר הביטחון ב־5 באוקטובר 1979 ציין ראש המטה הכללי, רב אלוף רפאל איתן, כי

62 מאיר הראובני, 'התקפת טרור בנהריה, נהרגו אב, 2 בנותיו ושוטר', **מעריב**, 22.4.1979; 'לבנון-שיחת השגריר-סונדרס', 23.1.1979, א"מ, א' 3-4321; 'מטחי קטיושות על ישובי הגליל כל היום והערב', **דבר**, 26.4.1979; '50 מחבלים נהרגו השבוע בדרום לבנון', **ידיעות אחרונות**, 27.4.1979; 'מיגים סוריים הופלו בלבנון וישראל נדרכה לתגובת מצרים', **שם**, 28.6.1979; 'Maynes' Conversation with Begin on UNIFIL', 31.5.1979, NA, <https://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=243064&dt=2776&dl=2169> (retrieved: 5.11.2019); 'Lebanese Truce Proposals: Habib's Meeting with Begin and MFA Officials', 29.10.1979, *ibid.*, <https://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=293246&dt=2776&dl=2169> (retrieved: 5.11.2019).

63 גולן, של"ג בלבנון, עמ' 55-56. הציטוט מעמ' 55.

64 שם, עמ' 57. ההדגשות שלי.

האינטרס של ישראל הוא שסוריה תצא מלבנון, כדי שהנוצרים יתפסו עמדות כוח, כולל עמדות שלטוניות, ויוכלו להתמודד עם הפלסטינים. הנוצרים יגיעו למצב זה בייחוד אם ישראל תסייע להם, למשל בהפצצת ריכוזי ארטילריה מוסלמיים אם ג'וניה תופגז עליהם. לא ניתן יהיה לעשות זאת כל עוד הסורים נמצאים בלבנון; עליהם לצאת מלבנון הן כדי שלא יוכלו לאיים משם על מדינת ישראל – במסגרת חזית מזרחית או מחוץ למסגרתה – והן כדי שישראל תוכל להשתמש בלבנון למהלך אוגף.⁶⁵

ויצמן אמר שאין להסתמך על הנוצרים דווקא וצריך לחתור ליצירת משטר אוהד לישראל. כלומר, מעבר לכך לא היו לו השגות על הדברים שאמר איתן.⁶⁶

התכניות שזים ויצמן, אשר היו הבסיס ל'תכנית אורנים' שיושמה בסופו של דבר ביוני 1982, מעמידות באור שונה הן את הקדנציה הראשונה של מנחם בגין הן את פועלו של עזר ויצמן כשר ביטחון. ממשלת בגין הראשונה, אשר הביאה לחתימה על הסכם השלום עם מצרים וכיהנו בה בעמדות מפתח אישים מתונים, כגון ויצמן ומשה דיין, נתפסה במחקר ובעיתונות כיונית ולא כניצית. ממשלתו השנייה של בגין מתוארת כניצית ומחרחרת מלחמה, וכיהנו בה בעמדות מפתח אישים קיצוניים כגון אריאל שרון ויצחק שמיר. זאת ועוד, שר הביטחון עזר ויצמן מתואר בידי כותבים ישראלים ולבנונים⁶⁷ כמי שלא היה מעוניין במעורבות מסיבית בלבנון. הוא כיוון את מבטו אל דרום לבנון, לא מעבר לכך.

זאב שיף ואהוד יערי, אשר ספרם **מלחמת שולל** נחשב לאחד מספרי היסוד העוסקים במלחמת שלום הגליל, מייחסים את התכניות הגרנדיוזיות בלבנון לאריאל שרון. הם מציינים כי הממשלה השנייה של בגין, שבה היה שרון שר הביטחון, הייתה ניצית יותר מן הממשלה שקדמה לה וכי היא 'אימצה למעשה את תכניתו הגדולה של שרון'. עוד קבעו כי המלחמה בלבנון, על-פי תכניתו האסטרטגית הגדולה של שרון, היתה [...] מוצר טבעי מממשלתו השנייה של בגין, ממשלה שלא פסחה על הזדמנויות למלחמה, שממשלתו הראשונה התעלמה מהן או הקטינה מחשיבותן, ואילו ממשלות אחרות דחו כליל.⁶⁸ עוד ציינו שיף ויערי כי עד שרון פעלו שרי הביטחון ויצמן ולאחר מכן בגין 'להבטיח, כי דרום לבנון יהיה מפורז לחלוטין מארגוני מחבלים ומכוחות תשתית העלולים לסכן את ישראל. לא סומנו כל מטרות מעבר לזה, אף כי באורח כללי דובר על כך שיש למנוע את הפיכתה של לבנון למדינת עימות'.⁶⁹

65 שם, עמ' 56.

66 שם.

67 כרים בקרדוני, איש הפלנגות ומקורב לבשיר ג'ומייל, כתב על המתיחות בין סוריה ובין הנוצרים ביולי 1978, וקבע שאפילו שר הביטחון הישראלי עזר ויצמן, הידוע בהתנגדותו להתערבות אצל השכן הלבנוני, מגיב בקוצר-רוח ומכיר בכך ש"ישראל אינה יכולה לעמוד מנגד באפס-מעשה". כרים בקרדוני, **השלום האבוד**, מערכות, תל אביב 1986, עמ' 140. ההדגשה שלי.

68 שיף ויערי, **מלחמת שולל**, עמ' 32. ההדגשה שלי.

69 שם, עמ' 36. ההדגשה שלי.

ז'ק נריה, אשר כתב ביוגרפיה של בשיר ג'ומייל, הביא דברים שאמר ויצמן כאשר היה נראה שבשיר ג'ומייל מעוניין לגרור את ישראל לעימות:

לא נסתבך במלחמה רבתי בגלל הנוצרים. איך עושים את זה, זה חלק מאומנות המלחמה והמדיניות, אומנות האפשרי. אז פעם אתה מעביר מטס של מטוסינו מעל ביירות, ובוזו רומזו לסורים: 'אנחנו בשטח', ופעם אחרת אתה עושה 'בום' באוויר. התזה הברורה שלנו היא שאנחנו לא הולכים להסתבך בגלל הנוצרים [...] אם יש עולם נוצרי שאינו מתעניין בהם, אז לא צריך לשבור את הראש [...] אעשה 15 אלף פעם 'חושבים' עד שאמליץ לפני הממשלה להיכנס עם צה"ל ללבנון.⁷⁰

מן הדברים הללו מצטיירת תמונה של שר ביטחון שקול ומדוד אשר אינו ממהר להוביל את ישראל למלחמה. אך ויצמן, כמו בגין, עמד מאחורי תהליך ההסלמה אשר החל בשנים אלה. הוא תמך במתן סיוע צבאי ישיר של צה"ל לכוחותיו של סעד חדאד ב־1977, אישר מטס ראווה של מטוסי כפיר מעל שמי בירות ופעולת חיל הים בעיר ב־1978, ותמך עם שר החוץ דיין בהבטחה של בגין לנוצרים באותה השנה. נראה ששיא פעילותו 'הלבנונית' של ויצמן היה התכנון של מה שלימים יהיה 'תכנית אורנים'.

האם היה בגין מעורב בתכנון פעולה מבצעית זו? סביר להניח שלא. דניאל גורדיס סבור כי 'מאז ימי אצ"ל עסק בגין בהתוויית אסטרטגיה רחבה', אך לא נהג להתעמק בפרטים. הוא השאיר את התכנון לאחרים.⁷¹ טענה זו מובאת גם בידי אבי שילון: 'כבר במעשה המכונן שלו בתור מפקד האצ"ל – הכרזת המרד בבריטים [...] בגין מתגלם בתור מפקד שמתווה אסטרטגיה, אך מנותק מאופני יישומה'.⁷² ברם, בין שהיה מעורב בתכנון ובין שלא ברי שהאידיאולוגיה של מנחם בגין החלה לקרום עור וגידים בדמותה של תכנית צבאית. חיזוק לכך אפשר למצוא בדבריו של איש המוסד נחיק נבות, אשר החל להיות מעורב בעניין הלבנוני בשנת 1980. אליבא דנבות,

במסגרת תפקידי נודע לי שההכנות בצה"ל לקראת המלחמה בלבנון התנהלו זמן רב לפני ששרון נכנס לתפקידו במשרד הביטחון [באוגוסט 1981]. למעשה, השינוי בתפיסת ישראל את הקשר עם הנוצרים קשור במהפך השלטוני במאי 1977, עם עליית הליכוד לשלטון ובחירתו של מנחם בגין לראש הממשלה. מדיניות ה'נעזור לנוצרים לעזור לעצמם' של ממשלת רבין התחלפה בתפיסה מוסרית, היונקת מהמודעות ההיסטורית של בגין. ראש ממשלת ישראל [...] ראה חובה מוסרית בעזרה ממשית של ישראל המעצמה האזורית החזקה ביותר לנוצרים, המיעוט הנאנק תחת הלחץ הצבאי בלבנון. הנחייתו המדינית של בגין גובשה לתכנית מבצעית.⁷³

70 ז'ק נריה, עלייתו ונפילתו של בשיר ג'ומייל: סיפור שקיעתה של ישראל ב'ביצה הלבנונית', סטימצקי, תל אביב 2018, עמ' 141.

71 גורדיס, מנחם בגין, עמ' 215.

72 אבי שילון, 'אני אחראי, אתה תחליטי': דפוס המנהיגות הרופף של מנחם בגין בימי האצ"ל, עיונים בתקומת ישראל, 26 (2016), עמ' 256.

73 נבות, תבל ומלואה, עמ' 125. ההדגשה שלי.

1980: שנת התערערות

סוריה נכנסה ללבנון ב־1976 כדי להשכין שלום, לייצב את המערכת הפוליטית הלבנונית ובעיקר לבסס את מעמדה כממליכת המלכים בארץ הארזים. אך השהות הממושכת בלבנון, מאבקי הכוח עם הגורמים הלבנוניים השונים, בייחוד הנוצרים, והרצון לסכל את הסכם השלום המתגבש בין ישראל ובין מצרים, כל אלה נתנו אותותיהם בדמשק. בתחילת 1980 החליטה סוריה לפנות את צבאה מאזורים שונים בלבנון ולרכזו בבקעת הלבנון, שטח שהיה חיוני להגנתה. את השטחים שפוננו מסרה סוריה לידי צבא לבנון והארגונים הפלסטיניים. הצעד הסורי הגביר את החשש מפני התלקחות מחודשת של מלחמת האזרחים. ככלות

הכול, הצבא הסורי היה גורם מייצב ומרתיע מפני הישנות הקרבות.⁷⁴ בשל חוסר הוודאות הודיע ראש הממשלה מנחם בגין שישראל תעמוד לצד הנוצרים אם יתחדשו הקרבות בלבנון. הוא השתמש במונחים מן ההיסטוריה היהודית וציין שישראל לא יודעת עדיין את טיבם של המהלכים הסוריים, אך 'לא נסכים שהנוצרים יפלו קרבן לפוגרומים, לא בצפון לבנון ולא בדרומה'.⁷⁵ לאחר הפגזת כפרי הדרום הנמצאים בקשרים עם ישראל, אמר בגין כי 'לא נשלים עם השמדת עם עליידי הסורים, או עליידי אש"ף'. עוד ציין כי 'הנוצרים מגינים על עצמם ויש להם אמצעים לכך, הודות לעזרה שהגשנו להם'.⁷⁶ הצהרות התמיכה של בגין העלו חששות שמא תסתבך ישראל במלחמה לא לה במרכז לבנון, או שסעד חדאד ינסה לנצל הצהרות אלה לגרור את ישראל למעורבות עמוקה יותר בדרום לבנון.⁷⁷

לצד התערערות המצב הביטחוני בלבנון, התערערה גם הזירה הפוליטית בישראל. ממשלת בגין הראשונה חוותה זעזועים. הזעזוע הראשון היה התפטרות שר החוץ משה דיין באוקטובר 1979, בגלל מחלוקת עם בגין בנוגע ליישום הסכם השלום עם מצרים והמדיניות ביהודה ושומרון. במקומו מינה בגין את יצחק שמיר. הזעזוע השני היה התפטרותו של שר הביטחון עזר ויצמן במאי 1980, במחאה על קיצוץ בתקציב משרדו ועל קצב התקדמות תהליך השלום. בגין צריך היה לאייש את משרד הביטחון, והיו לו מועמדים מספר. על פי כמה הערכות הוא רצה למנות את אריאל שרון, אותו החשיב כ'שר ביטחון טבעי', אך משהבין כי למינוי שרון לא תהיה תמיכה בקואליציה שלו, זנח את הרעיון. הדבר הוביל לעימות בינו ובין שרון, אשר ראה עצמו מועמד יחיד לתפקיד. מועמד נוסף היה יצחק

74 עודד גרנות, 'סוריה מוציאה את כוחותיה מביירות: גובר החשש מחידוש הקרבות בין מחבלים לנוצרים', **מעריב**, 4.2.1980; 'גואה המתחיות בביירות', שם, 5.2.1980; אבי-רן, **המעורבות הסורית בלבנון**, עמ' 128-129.

75 'בגין: ישראל תעמוד לימין הנוצרים בלבנון', **דבר**, 8.2.1980. ראו גם אברהם רותם, 'בגין: נגיב רישמית על דברי ד"ר תוהאמי"', **מעריב**, 8.2.1980.

76 יוסף וקסמן, 'בגין: לא נשלים עם השמדת עם בידי הסורים', **מעריב**, 12.2.1980.

77 'מול ביירות', שם, 10.2.1980; עודד גרנות, 'מחויבות ישראל לנוצרים בלבנון יוצרת מצב מסוכן, שהסורים רוצים בו', שם, 10.2.1980; שמואל שגב, 'אש מן הבופור', שם, 12.2.1980.

שמיר, אך מכיוון שמינויו הצריך שינוי גם במשרד החוץ החליט בגין לשמור בידיו את תפקיד שר הביטחון. דמות ניצית אחת החליפה דמות ניצית אחרת.⁷⁸ כשר ביטחון יכול היה בגין להגשים את תפיסת עולמו האקטיביסטית. כך למשל הוא אמר כי אבד הכלח על הפילוסופיה של פעולות תגמול. במקום 'תגמול' ביכר בגין 'מכת מנע'. פעולות יזומות של צה"ל ישבשו את פעילות הטרוריסטים וימנעו אותה.⁷⁹ בשיחה עם כתבים מדיניים אמר בגין: 'אנו לא נחכה עד שיהיו משגבי עמים רבים ונעשה את הכול כדי להגן על עצמנו. נטשנו את פילוסופית התגמול. אין עוד פעולות תגמול, ובמקום זאת נעשה כל שצריך לעשות כדי להגן - הגנה לאומית עצמית במלוא משמעות המושג - על עצמנו'.⁸⁰

בגין נותר שר הביטחון עד לאחר בחירות 1981. הצעד הזה, השארת תיק הביטחון בידיו, היה כנראה אחד הגורמים שהאיצו את ההידרדרות למלחמה. בגין לא צמח במוסדות הביטחון ולא הכיר את נבכייהם. הוא הגיע אל משרד הביטחון פעם או פעמיים בשבוע. המצב הביטחוני הלך והידרדר, וצריך היה למנות שר ביטחון במשרה מלאה. נראה שאחת המשמעותיות של השארת תיק הביטחון בידיו הייתה התחושה שאין 'בעל בית' אמיתי במשרד הביטחון, ומוסדות הביטחון פועלים באופן עצמאי ללא פיקוח נאות.

ואכן, תחת בגין כשר ביטחון החלו להישמע תלונות כי צה"ל פועל בלבנון על דעת עצמו ולא בכפוף לדרג המדיני. הרמטכ"ל, רפאל איתן, הכחיש אותן מכול וכול. הוא טען שכל ירייה מאושרת בידי הדרג המדיני. גם ראש הממשלה טען שלו היה הרמטכ"ל מאשר פעולה שלא ברשות הממשלה, הדבר היה מנוגד לחוק.⁸¹ למרות זאת חיזק תלונות אלה מי שכיהן כסגן שר הביטחון הן של ויצמן והן של בגין, מרדכי ציפורי. בריאיון למרכז מורשת מנחם בגין הוא ציין כי נודע לו שפיקוד צפון מבצע פעולות פרובוקטיביות בלבנון. ציפורי שוחח על כך עם בגין, וזה זימן את הרמטכ"ל ואת אלוף פיקוד הצפון אביגדור בן-גל

78 אריה צימוקי, איתן הבר ואחרים, 'צפויה התרוצצות במפלגות סביב מינוי שר בטחון במקום ויצמן', ידיעות אחרונות, 26.5.1980; אברהם תירוש, 'אני מעדיף ממשלה על מינוי שרון', מעריב, 28.5.1980; יוסף וקסמן, 'רק ב-3 אחה"צ נודע לשרי המפד"ל והדמוקרטים על המינויים החדשים', שם, 28.5.1980; הנ"ל, "'קולות מורמים מהסוג שאתה משמיע לא מפחידים אותי'" - אמר שרון לבגין', שם, 2.6.1980. דיין וויצמן לא היו השרים היחידים שהתפטרו. בין 1979 ל-1981 התפטרו שרים נוספים, כגון שר האוצר שמחה ארליך, שר המשפטים שמואל תמיר ושר האוצר יגאל הורביץ. ראו Weitz, 'From Peace in the South to War in the North', pp. 151-152.

79 יהושע ביצור, 'בגין: כל משפט בדברי מאסקי היה הנמקה, שחייבה להצביע נגד ההחלטה במועצת הביטחון', מעריב, 24.8.1980. מדיניות זו קיבלה תמיכה גם מסגנו של בגין במשרד הביטחון, מרדכי ציפורי. ראו 'ציפורי, 15,000 המחבלים בלבנון מתכננים פעולות נגד ישראל', דבר, 24.8.1980.

80 בגין רמז לפיגוע במשגב עם באפריל 1980. יוסף וקסמן, 'בגין: סוריה מתכננת פעולה נגד ישראל', מעריב, 10.9.1980. ראו גם דניאל בלון, 'בגין: לא דחיתי העברת לשכתי למזרח-ירושלים אך לא קבעתי מועד', דבר, 10.9.1980.

81 'רפול: המכות שהנחתנו על המחבלים בדרום לבנון גרמו להם מבוכה מוחלטת', מעריב, 6.11.1980; רענן לוריא, 'בגין: בישראל לא יכול כדור אחד לשנות המישטר', שם, 10.11.1980.

(יאנוש). ציפורי הציג לפניהם את הטענות. הרמטכ"ל שתק ויאנוש אמר כי לא היו דברים מעולם וכי ציפורי רודף אותו בשל מחלוקת שהייתה ביניהם בצבא. בגין קיבל את דעת יאנוש ואמר לציפורי: 'מרדכי, אם אלוף אומר שלא אז אלוף לא ישקר'.⁸² עדות נוספת על פעילות פרובוקטיבית של צה"ל בלבנון באה מפי איש המוסד נחיק נבות. נבות תיאר כיצד טס עם אלוף פיקוד הצפון יאנוש בן-גל לפגישה בלבנון עם בשיר ג'ומייל בשנת 1981. לקראת החזרה הסתודדו יאנוש ובשיר בצד. נבות ניסה להצטרף לשיחה אך נדחה. יאנוש לא היה מעוניין שנבות ישמע את הדברים. נבות טען כי 'כעבור זמן גיליתי שבאותה שיחה חטופה סיכמו יאנוש ובאשיר את הפעולה של הפלנגות בזחלה'.⁸³ מן הפעולה בזחלה, אשר אליבא דנבות תכננו אותה פיקוד צפון וכוחותיו של בשיר ג'ומייל, התפתח משבר הטילים הישראלי-סורי.

1981: שנת מימוש ההתחייבות

החיפוש אחר שורשיה של מלחמת לבנון הביא היסטוריונים להצביע על משבר הטילים בזחלה, בין אפריל ליוני 1981, כגורם אשר הביא לפרוץ המלחמה ב־1982. אך שנת 1981 הייתה רוויה באירועים ובהחלטות נוספות אשר הכשירו את הקרקע למלחמת שלום הגליל. בין האירועים וההחלטות הללו מלבד משבר הטילים אפשר למנות את העימות הישראלי-פלסטיני והסכם הפסקת האש שהתקבל בעקבותיו בחודש יולי, את מינויו של אריאל שרון לשר הביטחון באוגוסט, ואת הניסיון של ראש הממשלה מנחם בגין ושר הביטחון החדש אריאל שרון לאשר את 'תכנית אורנים' בדצמבר.

ב־1981 היו ישראל וסוריה על סף מלחמה בשל ההתחייבות שנתן בגין לנוצרים כשלוש שנים קודם לכן. היחסים בין בשיר ג'ומייל וכוחותיו ובין הסורים הלכו והתערערו. הדבר היה קשור בשאיפתו של בשיר ג'ומייל לחזק את מעמדו בזחלה שבבקעת הלבנון. אזור בקעת הלבנון חיוני לסוריה והיא לא רצתה לראות בו התבססות של גורמים עוינים לה. סוריה הייתה מוכנה לנקוט יד קשה נגד כוחותיו של בשיר ג'ומייל כדי לשמר את השפעתה בבקעה. קרבות בין הצדדים החלו בסוף דצמבר 1980 והתחדשו במאסר 1981. במהלך הקרבות החלו סוריה והכוחות הנאמנים לה לפעול נגד מעוזי הנוצרים בהר הלבנון. עד מהרה הגיעו לישראל קריאות המצוקה של הנוצרים.⁸⁴ בעת אירועי זחלה כיהן בגין כשר ביטחון. הרמטכ"ל רפאל איתן ניצח על הפעולות הצבאיות, ובגין הוסיף על כך את הממד ההיסטורי-אידיאולוגי. כך למשל בעת הקרבות בין הסורים לנוצרים שלחה הממשלה שליח אל הנוצרים, שחזר לפניהם על התחייבותו של

82 ריאיון עם מרדכי ציפורי, 18.12.2005, תמליל, פרויקט תיעוד בעל פה, אממ"ב, VD-047.

83 נבות, **תבל ומלואה**, עמ' 128. לא מצאתי תימוכין ממקורות נוספים לעדותו של נבות.

84 גולן, **של"ג בלבנון**, עמ' 61; Esber, 'The United States and the 1981 Lebanese Missile Crisis', p. 444.

בגין מ־1978.⁸⁵ בגין אף הודיע כי שאיפתה של ממשלת ישראל היא להפסיק את מסע הרצח נגד הנוצרים בלבנון. הוא אמר כי ישראל מסייעת לנוצרים כפי שהייתה מסייעת לכל מייעוט אחר הנמצא בסכנה. לדידו, 'אנו כיהודים איננו יכולים להרשות לעצמנו לנהוג בשוויון נפש למראה מסע הרצח במדינה שכנה, כפי שעושות זאת מדינות רבות באירופה'.⁸⁶

המאבק הסורי-מארוני הסלים במהירות. לקראת סוף אפריל השתלטו הכוחות הסוריים על הרכס השולט על זחלה ואף הפעילו את חיל האוויר שלהם נגד הכוחות הנוצריים. פעולת חיל האוויר הסורי נגד הנוצרים הביאה למימושה של התחייבות בגין להתערבות ישראל. ב־28 באפריל הפיל חיל האוויר הישראלי שני מסוקי תובלה סוריים. בתגובה הכניסה סוריה סוללות טילי נ"מ אל בקעת הלבנון וחופש הפעולה האווירי של ישראל נפגע. ישראל רצתה לפעול מיד נגד סוללות הטילים, אך בשל תנאי מזג האוויר הפעולה נדחתה. ארצות הברית, עתה תחת הנשיא רונלד רייגן, שלחה את הדיפלומט האמריקני ממוצא לבנוני פיליפ חביב (Habib) אל המזרח התיכון כדי לתווך בין סוריה לישראל.⁸⁷

לאחר שהפילה ישראל את המסוקים הסוריים, אמר בגין כי ישראל לא תוכל להשלים עם חיסול הנוצרים. הוא אף אמר כי לא רק שהסורים כיתרו את זחלה אלא גם החלו לנסות להשתלט על הר הלבנון, מעוז הנוצרים. לדברי בגין, 'אם הסורים ישתלטו על הר הלבנון, הם יוכלו להפגז משם את ג'וניה [מצפון לבירות], שהיא הנמל היחיד של הנוצרים, ודרכו אפשר לסייע להם בנשק ומזון'.⁸⁸ זאת ועוד, הוא הכריז בישיבה של ועדת החוץ והביטחון של הכנסת שמה שהסורים עושים לנוצרים, הוא 'כדיוק מה שעשו ליהודים באירופה בזמן השואה'.⁸⁹ אפשר לראות כי בתפיסתו של בגין לא רק שישראל אינה מפקירה את 'המארונים-צ'כוסלובקים' כך שלא ייפלו בידי אויביהם 'הסורים-גרמנים', אלא היא אף מצילה אותם משואה.

אך המרחק בין הצלה מרצח עם ובין הכוונות והשאיפות של המארונים בנוגע לסיוע ישראלי היה רב. שמעון גולן מביא בספרו, 'של"ג בלבנון, תיאור של פגישתו של בגין עם בשיר ג'ומייל ב־11 ביוני 1981. בגין סיפר כי שאל את ג'ומייל לאיזה סיוע המארונים מצפים מישראל. ג'ומייל השיב ש'הם מצפים "שהצבא של רפול יבוא ויעשה את העבודה"'. על כך השיב בגין, 'לא יקום ולא יהיה'.⁹⁰ בגין אף אמר לג'ומייל 'כי ישראל לא התחייבה מעולם לשלוח את צבאה; הנוצרים ביקשו נשק - ויקבלו אותו. פעולת [הפלת] המסוקים נעשתה כדי להעלות את מורל הנוצרים שעמדו להישבר, אך צבא לא יישלח לסייע להם'.⁹¹

- 85 דניאל בלוק, 'הממשלה התחייבה לעזור לנוצרי צפון לבנון', דבר, 25.5.1981.
- 86 'בגין: לא נתערב בעניין הכוח הבין לאומי בלבנון', שם, 13.4.1981.
- 87 עמנואל רוזן, 'בגין אמר: "לא נרגל אחרי ידידים"', מעריב, 13.9.1985; Esber, 'The United States and the 1981 Lebanese Missile Crisis', p. 449.
- 88 'בגין: לא נרשה השתלטות סורית וחיסול הנוצרים', דבר, 29.4.1981. ההדגשה שלי.
- 89 'בגין: הסורים עושים בדיקת כמו הנאצים. שריד: אני מציע שתמחק את המילה במדויק', ידיעות אחרונות, 3.5.1981; 'מריבה חריפה ללא תקדים בוועדת חו"ב בעניין לבנון', דבר, 3.5.1981. ההדגשה שלי.
- 90 גולן, 'של"ג בלבנון, עמ' 86-87.
- 91 שם, עמ' 68.

מאמצי התיווך של פיליפ חביב השיגו רגיעה בין ישראל לסוריה. אמנם סוללות טילי הנ"מ נותרו בבקעת הלבנון, אך סוריה התחייבה שלא להפעילן.⁹² המאורנים בהנהגת בשיר ג'ומייל התאכזבו מן הסיוע הישראלי, ומכך שפעולת צה"ל לא התגלגלה למלחמה כוללת. ללא סיוע ישראלי הגיע בשיר ג'ומייל להסדר עם הסורים ב-2 ביולי 1981. המשבר בין המאורנים לסוריה הסתיים בניסגת כוחותיו של ג'ומייל מזחלה.⁹³ אך מבחינת ישראל, למרות ההתחייבויות הסוריות, האירוע לא נפתר וסוללות הטילים הסוריות נותרו על אדמת לבנון.

בד בבד עם העימות הישראלי-סורי התחדש העימות בין ישראל לפלסטינים. בגין כשר ביטחון עם הרמטכ"ל רפאל איתן ביכרו התקפה על פני הגנה. הם העדיפו לפעול באופן יזום מול הפלסטינים ולא רק בתגובה לפעולותיהם. בתגובה לתקיפות של מטרות פלסטיניות בידי צה"ל בחודש יולי הגיבו הארגונים הפלסטיניים בירי מסיבי של קטיושות אל עבר יישובי הגליל. כתוצאה מירי הקטיושות נהרגו כמה אזרחים ישראלים. בתגובה למות הישראלים, אישר בגין לחיל האוויר לפעול נגד מטרות פלסטיניות הממוקמות באזורים מאוכלסים בבירות. בתקיפות חיל האוויר נהרגו עשרות אזרחים לבנונים. ישראל והפלסטינים נכנסו למעגל דמים. השליח האמריקני פיליפ חביב החל לתווך גם בעימות הישראלי-פלסטיני.⁹⁴

במסע דילוגים בין לבנון, סעודיה וישראל, הביא חביב להסכם הפסקת אש בין ישראל לפלסטינים. על פי ההסכם הפלסטינים לא יבצעו פעולות נגד ישראל משטח לבנון ולא יהיו פעולות ישראליות משטח ישראל נגד לבנון. ההסכם כלל גם את אזור הביטחון של סעד חדאד. בין ישראל לפלסטינים נתגלעה מחלוקת על משמעות ההסכם. הפלסטינים טענו שההסכם אוסר עליהם לבצע פעולות נגד ישראל 'דרך הגבול הלבנוני', אך מאפשר להם לפעול נגדה באזורים אחרים, וישראל טענה כי מדובר בהפסקה מוחלטת של פעולות האיבה נגדה.⁹⁵

בעקבות העימותים בין ישראל לסוריה ולפלסטינים היה מצבה הביטחוני של ישראל ככי רע, וכך גם כוח ההרתעה שלה. טילי הנ"מ הסוריים נותרו על אדמת לבנון, והפלסטינים על פי פירושם את הפסקת האש היו יכולים לבצע פעולות צבאיות, אך לא משטחה של לבנון. המתוחות עם הסורים גברה בתקופת בחירות בישראל ואילו המתוחות עם הפלסטינים גברה לאחר שבגין ניצח בבחירות. למעשה העימות עם הפלסטינים אירע כשבגין החל בהרכבת ממשלתו החדשה.

92 Esber, 'The United States and the 1981 Lebanese Missile Crisis', p. 453

93 גולן, של"ג בלבנון, עמ' 68; מברק מהשגרירות בפאריז אל משרד החוץ, 25.9.1981, א"מ, א' 3-4321; Esber, ibid.

94 איתן הבר, 'ההפצצה בביירות נועדה לפגוע במדינה-הפלשתינאית-בדרך', ידיעות אחרונות, 24.7.1981; גולן, שם, עמ' 73-75.

95 ראובן אבי-רון, מלחמת לבנון: מסמכים ומקורות ערביים, א: הדרך ל'מלחמת שלום הגליל', מערכות, תל אביב 1987, עמ' 120-122.

שר הביטחון המיועד היה אריאל שרון. יש הטוענים כי בגין רצה למנות את שרון משום שבעקבות הסכם השלום עם מצרים הייתה צריכה ישראל לפנות את יישובי סיני. בגין רצה ששרון, אשר היה אהוד על ציבור המתיישבים והיה ידוע כאיש מעשה, יהיה אמון על פעולת הפינוי.⁹⁶ עם זאת אין להתעלם גם מן המצב הביטחוני שבו הייתה שרויה ישראל. מינויו של שרון, דמות לוחמנית וחזקה, לשר הביטחון, נועד לחזק את מעמדה הביטחוני של ישראל לאור המצב החדש שנוצר מול סוריה והפלסטינים.

הסוגיה הלבנונית לא הייתה זרה לאריאל שרון. למעשה הוא ראה בכניסה הסורית אל לבנון ובהשתלטותה עליה למן 1976, בעצימת עין ישראלית, מעין חטא קדמון, משום שהחזית הצפונית של ישראל התרחבה.⁹⁷ כמו בגין, גם בעיני שרון הנוכחות הפלסטינית בלבנון הייתה לזרא. מבחינתו צריך היה לסלק את אש"ף מלבנון ולהעבירו אל ירדן, שם תקום המדינה הפלסטינית. שרון דבק בדעה זו. הוא התנגד לסיוע הישראלי שניתן למלך חוסין באירועי ספטמבר 1970, עת פעל הצבא הירדני נגד הארגונים הפלסטיניים, והעדיף שהם יפילו את המשטר ההאשמי ויקימו תחתיו מדינה פלסטינית. מבחינת שרון, ירדן היא פלסטין.⁹⁸ נראה שהמדיניות של בגין ושרון בנוגע ללבנון הייתה מתואמת רק בחלקה. שני האישים ראו עין בעין בכל הקשור בהתמודדות עם האיום שהציבו הארגונים הפלסטיניים ובצורך לסלקם מלבנון. אך בעוד שרון שאף לגרשם אל ירדן, התנגד בגין להפלת המשטר ההאשמי. בגין נועד עם שרון בהיותו שר החקלאות והבהיר לו כי ירדן אינה פלסטין וכי יש לשאוף להסכם שלום עם המלך חוסין.⁹⁹

באוגוסט 1981 מונה שרון לשר הביטחון וקיבל סקירה על הזירה הלבנונית. הוא העריך שהסוגיה הלבנונית טמנה בחובה שלוש בעיות עיקריות, הקשורות זו בזו. הבעיה הראשונה הייתה שלבנון היא בסיס הפעולה הבלעדי של הפלסטינים. הבעיה השנייה הייתה ההשתלטות הסורית על לבנון, בכלל זאת האזורים הנוצריים שבה. הבעיה השלישית הייתה הימצאות סוללות טילי הנ"מ של הצבא הסורי בבקעת הלבנון. שרון הבהיר לרמטכ"ל איתן ש'המצב הרצוי הוא התרחבות שליטתם של הנוצרים הצפוניים דרומה והיווצרות רצף טריטוריאלי בין השטח שבשליטתם לבין השטח שבהשפעת ישראל'.¹⁰⁰

96 ראינות עם אריה נאור, 25.12.2000 ו-8.1.2001, תמליל, פרויקט תיעוד בעל פה, אממ"ב, VD-14.
 97 יגאל גלאי, 'שרון: מכופפים אותנו שלא לצורך האינטרסים שלנו', מעריב, 10.8.1976; 'שרון מגדיר כ"הונאה" דברי אלון ופרס על גבול לבנון', דבר, 30.11.1976; Meeting between the Prime minister of Israel, Mr. Menachem Begin and Secretary of State of USA, Mr. Cyrus Vance', 6.8.1978, א"מ, א' 4173-12.

98 נאור, ממשלה במלחמה, עמ' 29.
 99 שילון, בגין, עמ' 277-278. אפשר לאתר שורשים לגישה זו של בגין כלפי ירדן במלחמת ששת הימים, שם תמך תחילה בפנייה אל המלך חוסין לבל יפתח במלחמה נגד ישראל. כלומר, בגין היה מוכן להכיר בשלטון ההאשמי אפילו בשטחי הגדה המערבית. ראו גולדשטיין, 'מלחמת הפדות והישע', עמ' 141-142.

100 גולן, של"ג בלבנון, עמ' 80-81.

בתקופת הבחירות לכנסת התבטא בגין ואמר ש'עוד קצת זמן ולא תהיה עוד קטיישה אחת בקרית שמונה'.¹⁰¹ שר הביטחון החדש, אריאל שרון, הבהיר לשר הביטחון היוצא, מנחם בגין, את המשמעות הצבאית של מניעת הקטיישות. בפגישה בין בגין לשרון, ב־18 בספטמבר 1981, אמר שרון שהוא 'אינו רואה אפשרות למנוע ירי קטיישות על אצבע הגליל ללא התנגשות עם כוחות סוריים', אלא אם הסורים ייסוגו כאשר כוחות צה"ל ייכנסו ללבנון. ראש הממשלה קיבל את דברי שרון.¹⁰² על יסוד הבטחת 1978 ואירועי זחלה ב־1981, האפשרות של עימות עם הסורים בעיני בגין לא הייתה רחוקה.

זאת ועוד, בספטמבר 1981 ביקר בגין בארצות הברית.¹⁰³ במהלך ביקורו הוא נועד עם אלוף פיקוד הצפון לשעבר, אביגדור בן־גל (יאנוש), אשר שהה בארצות הברית. בגין הבהיר ליאנוש את הפתרון שלו לבעיית הקטיישות מלבנון: 'אנחנו ניכנס ללבנון, נתפוס את המזוקן [ערפאת], נוציא אותו מהבונקר ונעמיד אותו למשפט בירושלים. בדיוק כמו אייכמן'.¹⁰⁴ כלומר, הפתרון של בגין כלל פעולה נרחבת בלבנון.

ב־30 באוקטובר נחשף שר הביטחון שרון ל'תכנית אורנים'. הוא בחן אותה והוסיף הערות ותיקונים. ימים מספר לאחר מכן עדכן שרון את בגין שצה"ל מגבש תכנית פעולה בלבנון הכוללת כמה מטרות: חיסול אש"ף מבחינה מדינית ומבחינה צבאית; 'יצירת מצב שיביא את הסורים, עד כמה שאפשר ללא קרב, לנסיגה מחלק מעמדותיהם בלבנון'; חיבור בין אזורי הנוצרים בדרום ובצפון, ובאופן הזה חיבור עם ישראל. בגין ביקש לעבד את התכנית ולהביאה לאישור הממשלה. ב־20 בדצמבר הציג שרון בממשלה את 'תכנית אורנים'. לאחר הצגתה ביקש בגין מחברי הממשלה לאשרה. הוא הבהיר כי תכנית זו תיושם רק אם ישראל תותקף, אך שרי הממשלה התנגדו לה.¹⁰⁵

1982: שנת ביצוע

מלחמת שלום הגליל נידונה בשיח הציבורי והפוליטי זמן רב לפני שפרצה. לאחר הסכם הפסקת האש בין ישראל לאש"ף ביולי 1981 וכניסתו של אריאל שרון אל משרד הביטחון באוגוסט 1981, היה ברור שפעולה רחבה היא רק עניין של זמן. למעשה מהפסקת האש ועד

101 'רה"מ מ' בגין על השמאל: "הם מתביישים בצבע האדום הסוציאליסטי, מתביישים, מפחדים"', ראו <https://www.youtube.com/watch?v=WMAHEsI4-PA&t=10s>, דק' 02:34-01:47 (אוחזר ב־18.4.2019).

102 גולן, של"ג בלבנון, עמ' 82.

103 בגין ביקר בארצות הברית בין 6 ל־14 בספטמבר.

104 שילון, בגין, עמ' 357.

105 Ariel Sharon with David Chanoff, *Warrior: The Autobiography of Ariel Sharon*, Steimatzky, Bnei Brak 1989, p. 435; גולן, של"ג בלבנון, עמ' 85-86; שיף ויערי, מלחמת שולל, עמ' 97-98. שבוע קודם לכן אושר החוק לסיפוח הגולן בממשלה. נראה ששרי הממשלה לא רצו לאשר מהלכים קיצוניים נוספים כגון פלישה נרחבת ללבנון.

פרוץ המלחמה ביוני 1982 החלו עיתונאים ופוליטיקאים, ישראלים וזרים כאחד, לעסוק במלחמה הצפויה, לנתח את מהלכיה האפשריים ואת היתרונות והסיכונים שבה. הזרקורים הופנו בעיקר אל שר הביטחון שרון. ואכן, מכניסתו אל משרד הביטחון גברו ההכנות למלחמה. כך למשל ב־12 בנואר 1982 הוא ביקר בכירות ונועד עם מפקדי המיליציות הנוצריות. הביקור אף אפשר לו לצפות על שדה הקרב העתידי ולהעמיק את התכנון.¹⁰⁶ הפעלתנות של שרון עוררה דאגה מבית ומחוץ. מבית ניסתה האופוזיציה להניא את הממשלה מפעולה רחבה, בטענה כי פעולה כזו אינה ישימה. זאת ועוד, גורמים באופוזיציה ניסו להביא להקמת ממשלת אחדות לאומית על מנת לרסן את הלוחמנות של ממשלת בגין ולהוציא את תיק הביטחון מידי שרון. נוסף על כך עיתונאים החלו לפרסם הערכות, חלקן מבוססות, על העתיד להתרחש. חלקם אף הזהירו מפני הסתבכות בלבנון ועלייה על נתיב דמים.¹⁰⁷

האמריקנים חשדו בכוונותיו של שרון. הם טענו ששרון מעוניין לפעול הן נגד הפלסטינים בלבנון והן נגד הנוכחות הסורית בה וחשדו שישראל מתכננת פעולה גדולה בלבנון אשר תתבצע לפני הפינוי העתידי של סיני, כפי שנקבע בהסכם השלום עם מצרים. פעולה ראוותנית תוכל להביא לביטול הנסיגה הצפויה. חיזוק להערכות האמריקניות על כוונותיו של שרון אפשר למצוא בהתבטאויותיו של שרון נגד מאמציו של השליח האמריקני, פיליפ חביב, להוביל לרגיעה. לדעת שרון שליחותו של חביב יצרה ציפיות בישראל לפתרון בדרכי שלום, אך משימתו של חביב לא צלחה. זאת ועוד, עצם נוכחותו בשטח ככלה את ידיה של ישראל מבחינה צבאית, והיא לא הייתה יכולה ליישם פתרונות צבאיים.¹⁰⁸ למרות הדומיננטיות של שרון, בגין לא היה כינור שני. האמריקנים ראו בבגין את מעצב המדיניות הישראלית. כפי שחשדו בכוונותיו של שרון, כך הם חשדו בכוונותיו של בגין. חודשים מספר לפני כן הודיע בגין שישראל החליטה לספח את רמת הגולן. ההחלטה הישראלית הפתיעה את האמריקנים והביאה להידרדרות היחסים בין המדינות. עתה הבהיר בגין שישראל לא תתקיף אלא אם תותקף. עם זאת הוא ציין שאם ייהרג ולו אזרח ישראלי אחד בפעולת טרור היא תתקוף מיד בדרום לבנון. התגובה הישראלית, על פי בגין, תהיה חריפה.¹⁰⁹

Sasson Sofer, *Begin: An Anatomy of Leadership*, Basil Blackwell Inc., Oxford 1988, 106 p. 207 'המחבלים לא יוכלו לפעול מדרום לבנון', *ידיעות אחרונות*, 5.1.1982; אהרון יריב, 'תוגבר הפעילות של המחבלים', שם, 12.3.1982.

107 אמיר אורן, 'הדרך לכיירות', דבר, 1.2.1982; ישעיהו בן-פורת, 'ממשלת אחדות לאומית תקום או תיפול על תיק הביטחון', *ידיעות אחרונות*, 16.4.1982; רבין: יש לשמור על הפסקת האש עם לבנון', דבר, 11.4.1982; איתן הבר, 'למה תפרוץ מלחמה – ולמה לא', *ידיעות אחרונות*, 16.4.1982.

108 זאב ברק, 'גוברת הדאגה בארצות-הברית מפני פעולה של צה"ל בדרום-לבנון', *ידיעות אחרונות*, 14.2.1982; אריה צימוקי ויהושע חלמיש, 'שרון: שליחות חביב גורמת נזק לישראל', שם, 15.3.1982.

109 אריה צימוקי, 'בארה"ב חוששים שישראל שוב תפתיע: בפלישה ללבנון או בהחלת החוק בגדה', שם, 8.1.1982; זאב ברק ואריה צימוקי, 'בגין באיגרת לרייגן: שוב אני חש עתה בידידות האמריקנית',

ההתבטאויות של בגין עסקו בדרום לבנון. ההתמקדות שלו בדרום לבנון ולא במדינה כולה מתכתבת עם דבריו של אריה נאור בריאיון למרכז מורשת מנחם בגין, שטען כי בגין החליט לתמוך בפעולה מצומצמת על סמך מגעיו עם האמריקנים. על פי נאור, בקיץ 1981 בגין

חשב שאם המצב בלבנון יגיע לנקודת פיצוץ או המטרה צריכה להגיע לבונקר של ערפאת בביירות ולהוציא אותו משם [...] אבל בהדרגה, לאורך הסתיו והחורף היה לבגין ברור שרק אם תהיה פרובוקציה שתוכר ככזאת על ידי העולם והתגובה הישראלית תהיה פרופורציונלית, דפנסיבית באופיה, אפשר יהיה לדבר על הבנה. מכיוון שטווח הקטיושות והארטילריה של אש"ף בלבנון באותו זמן היה בערך 37 ק"מ, אז נוצר המושג של 40 ק"מ. כך הוא נולד. ובגין בהדרגה נעל על הקונספציה המצומצמת הזאת.¹¹⁰

בחודשים שקדמו למלחמה נשמעו טענות שבגין מעוניין למנוע צעד דרסטי בלבנון. באפריל 1982, לאחר רצח הדיפלומט הישראלי יעקב בר סימנטוב בפריז, כינס בגין ישיבה עם ראשי המערך. בישיבה נכחו מנהיגי האופוזיציה שמעון פרס עם שני רמטכ"לים לשעבר, יצחק רבין וחיים בר-לב, ונידון המצב הביטחוני כשבגין מפרט את איומי הטרור. היו שהעריכו כי בגין כינס בכוונת מכון ישיבה זו, משום שרצה שהאופוזיציה תפעיל לחץ על הממשלה שלא תצא לפעולה צבאית.¹¹¹

אך בד בבד עם ההצהרות על מתקפה מצומצמת רק בדרום לבנון, לא זנח בגין את העניין הנוצרי בלבנון. בעת ביקור נשיא צרפת פרנסואה מיטראן בישראל, במארכס 1982, אמר בגין 'כי ישראל לא תסבול שואה על האוכלוסייה הנוצרית בלבנון'.¹¹² לשם מניעת 'שואה' מן הנוצרים בלבנון אין די בפעולה מתונה בדרום. אפשר להבחין כאן בכפל משמעויות בהתבטאויותיו של בגין, מצד אחד פעולה מצומצמת ומצד אחר פעולה נרחבת. הצהרות והחלטות דו-משמעיות כאלה של בגין נמשכו גם לאחר שהחלה המלחמה. בגין הגה את שם הפעולה, 'שלום הגליל', ובישיבת הממשלה שנערכה ערב היציאה למלחמה נאמר שהתכנית המבצעית היא להגיע לטווח של כארבעים קילומטר מגבול הצפון.¹¹³ בגין אף כתב לנשיא האמריקני רונלד רייגן שהממשלה 'הורתה לצבא להדוף

שם, 20.1.1982; זאב ברק, 'בגין: אם ייהרג אפילו אזרח ישראלי אחד נפעל מייד בדרום לבנון', שם, 23.2.1982; אריה צימוקי, 'מיטראן ובגין סיכמו: דיונים משותפים על לבנון; סיוע לקשרי ישראל באפריקה', שם, 5.3.1982.

110 ראינות עם אריה נאור, 25.12.2000 ו-8.1.2001, תמליל, פרויקט תיעוד בעל פה, אמ"ב, VD-14.
111 בינה ברזל, שלמה נקדימון ואריה צימוקי, "אינפורמציה בטחונית חשובה", נמסרה בפגישת בגין- "העבודה", ידיעות אחרונות, 7.4.1982; מרדכי ברקאי, 'גורמים ביטחוניים: בפגישה עם ראשי האופוזיציה הזמין בגין לחץ נגד פעולה', דבר, 9.4.1982.

112 אריה צימוקי, 'רייגן, על ישראל לעשות לשיפור תדמיתה בדעת הקהל האמריקנית', ידיעות אחרונות, 12.3.1982.

113 גולן, של"ג בלבנון, עמ' 181.

את המחבלים צפונה עד לטווח 40 ק"מ מן הגבול.¹¹⁴ אך בהודעת הממשלה נמסר כי היא החליטה 'להטיל על צה"ל את המשימה להוציא את כל יישובי הגליל מטווח האש של הטרוריסטים, המרוכזים, הם, מפקדותיהם ובסיסיהם בלבנון'.¹¹⁵ נוסח זה כולל בתוכו הן מבצע טריטוריאלי מוגבל, דהיינו הרחקת יישובי הגליל מטווח האש, הן אפשרות של מבצע מורחב: פעולה נגד הארגונים הפלסטיניים, על בסיסיהם ומפקדותיהם.

כאשר החלה המלחמה נסע בגין אל פיקוד הצפון, שם שהה כיומיים כדי להיות קרוב אל מרכז העניינים. ב־6 ביוני בערב, שעות מספר לאחר שהחלה המלחמה, התקשר בגין אל עוזרו יחיאל קדישאי ועדכן אותו כי 'מחר [7 ביוני] ייתכן שאני אבוא. מחר סיום המפעל, אבל אין צורך למסור הודעה לכנסת'. בגין אף התקשר לאשתו עליזה ועדכן אותה שהוא מקווה שלמחרת בצהריים או אחר הצהריים ישוב הביתה.¹¹⁶ מן הדברים הללו עולה כי בגין התכוון לפעולה מוגבלת בטווח של ארבעים קילומטר.

ככל משמעות בין פעולה מצומצמת לפעולה נרחבת היה גם בשאלת הלחימה נגד הסורים. אמנם בגין הודיע שישראל אינה מעוניינת להילחם בסורים, אך הוא רצה שסוריה תסיג את כוחותיה מלבנון. זאת ועוד, ב־8 ביוני הוא העביר הודעה לנשיא סוריה חאפז אל-אסד באמצעות השליח האמריקני למזרח התיכון פיליפ חביב. בגין הבהיר בה שישראל אינה מעוניינת במלחמה עם סוריה ושאל סוריה תנצור את האש גם ישראל תעשה זאת. על סוריה לחזור אל הסטטוס-קוֹר־אנטה בלום ולהסיג את הכוחות שהכניסה ללבנון מתחילת המלחמה. נוסף על כך על סוריה להסיג את הכוחות הפלסטיניים הנמצאים בשטחה במזרח לבנון. 'אם כל אלו יבוצעו, יסתיים השלב הצבאי של המלחמה ויחל השלב המדיני'. אך שמעון גולן סבר שבגין הציע הצעה זו כדי לצאת ידי חובה. הוא לא העריך שהסורים ייענו לה, וייתכן שאף קיווה לכך, משום שאז תהיה לישראל יד חופשית לפעול נגדם.¹¹⁷

לקראת ההכרזה על הפסקת אש ב־11 ביוני 1982, אמר בגין כי הממשלה לא החליטה על תחום של ארבעים קילומטר, אלא קבעה שיש להוציא את היישובים הישראליים מטווח האש. למעשה על פי בגין לא חלה הפסקת האש על הארגונים הפלסטיניים. מולם הלחימה צריכה הייתה להימשך, ואכן היא נמשכה.¹¹⁸ אם בגין רצה להתמודד עם האיום שהציבו הארגונים הפלסטיניים על ישראל, הוא לא יכול היה להסתפק בטווח של ארבעים קילומטר. ב־15 ביוני 1982, שעה שכוחות צה"ל כבר שהו בקרבת בירות, התראיין בגין לתכנית הטלוויזיה 'מוקד'. הוא נשאל על נקודות ההסכמה של ישראל עם ארצות הברית והשיב כי הן ישראל הן לארצות הברית ברור שהמצב בלבנון חייב להשתנות מן היסוד. הצבאות הזרים (בכלל זה צה"ל) יצטרפו לצאת מלבנון. בגין כיוון אמירתו זו אל הצבא הסורי.

114 שם, עמ' 196.

115 שם, עמ' 184.

116 שם, עמ' 228. ההדגשה במקור.

117 שם, עמ' 382 והערה 25.

118 שם, עמ' 486, 508. דברי בגין על קו ארבעים הקילומטר נאמרו ב־11.6.1982, לקראת הפסקת האש.

האם כל הדרכים הובילו אל בירגת?

באשר לארגונים הפלסטיניים אמר ש'צריך לפרק את הנשק מעל כל אנשי הארגונים הטוריסטיים בלבנון'.¹¹⁹ על החריגה מקו ארבעים הקילומטר שעליהם הכריז בכנסת אמר שמדובר בצעד טקטי, במטרה לאגף את הסורים ולמנוע מן הארגונים הפלסטיניים לירות קטיושות אל עבר אצבע הגליל. עם זאת הוא הוסיף כי מעבר לקו ארבעים הקילומטר יש אלפי טוריסטים. האם אנו רוצים שהם יחזרו?

הקו של 40 או 43 הקילומטרים הוא צריך להיות קו שלום, זאת אומרת מעבר לו לא צריכים להיות בכלל מחבלים [...] עד אשר אנחנו נפתור את הבעיה בשלמותה אנחנו בהחלט נעמוד על הקו של 40 קילומטרים, 43 – ההבדל לא גדול. אנחנו לא הטעינו איש. אבל זו מלחמה, צריך להבין שצריך להשיג את המטרה שלה ולא ליצור מצב ואחר כך מה שהיה קודם יחזור [...] זאת לא הייתה הכוונה.¹²⁰

בגין נשאל אם אחת המטרות של מבצע שלום הגליל הייתה לתפוס את מנהיג אש"ף יאסר ערפאת, והוא השיב שלא. הוא אמר שהיינו רוצים שהוא לא יוכל לפקד על הצבאות שלו. בהמשך הריאיון אמר שישראל רצתה לשים קץ לפיקוד של ערפאת על כוחותיו.¹²¹ מן הדברים הללו אפשר להסיק שאמנם בגין ניסה להיצמד אל הקו שעליו הודיע, קו ארבעים הקילומטר, אך היה נהיר לו שכדי לפתור את הבעיה בשלמותה, קרי הוצאת הסורים מלבנון, נטרול הפיקוד של יאסר ערפאת ופירוק הארגונים הפלסטיניים מנשקם, קו זה אינו מספיק. כדי להגשים מטרות אלה הפעולה חייבת להיות נרחבת.

התבטאויות לוחמניות של בגין שמהן אפשר להסיק על הסכמה ורצון לבצע פעילות צבאית נרחבת בלבנון נמשכו עד לנסיגת אש"ף מלבנון לקראת סוף אוגוסט 1982. כך למשל אמר בגין שישראל פעלה על פי האמרה התלמודית 'הקם להורגך השכם להורגו', אך הוסיף עליה ש'הבא להשמידך השכם לפרק נשקו'. בגין אף אמר שמטרת המלחמה לא הייתה כיבוש שטח אלא הצלת חיים, ולכן זו מלחמה אצילית.¹²² בוועדת החוץ והביטחון אמר שלפני המחבלים עומדות ארבע אפשרויות: פינוי מרצון במסגרת הסדר; בריחה; נפילה בשבי ישראל; מוות.¹²³ 'זו מדיניות הממשלה ואין אחרת. נכנסנו ללבנון לחסל את אש"ף ונחסל אותו'.¹²⁴ בתחילת אוגוסט כתב בגין לנשיא רייגן ש'במלחמה שתכליתה לחסל

119 ריאיון עם מנחם בגין בתכנית 'מוקד', הטלוויזיה הישראלית, 15.6.1982, דק' 07:02-06:45. אפשר לצפות בתכנית זו בקישור <https://drive.google.com/open?id=0BxewK4CEkhvMYVMzSEx5TXFqZHc> (אוחזר ב-18.12.2019).

120 שם, דק' 13:21-12:36.

121 שם, דק' 20:01-17:14.

122 'בגין: "בקרוב נסיים את המערכה וערפאת יחוסל"', ידיעות אחרונות, 19.7.1982.

123 חגי אשד, 'בגין: לחסל המחבלים עד האחרון', דבר, 1.8.1982; ישראל תומר, 'בגין מזהיר: נשמיד הטילים בשטח סוריה אם הם יופעלו', ידיעות אחרונות, 1.8.1982, יהושע ביצור, 'בגין: 4 אפשרויות לפינוי המחבלים', מעריב, 1.8.1982.

124 שם. בעיתון דבר נכתב כי 'מדיניות הממשלה היא, שחובה לחסל את המחבלים עד האחרון שבהם...'. ראו: אשד, 'בגין: לחסל המחבלים עד האחרון'.

את מנהיג הטרוריסטים במערב ביירות אני חש כמי שהיה שולח צבא לברלין לחסל את היטלר בבונקר.¹²⁵

חוסר הבהירות בהצהרות וההחלטות של בגין בדבר פעולה מצומצמת או נרחבת הביא לפולמוס בתום המלחמה על מידת מעורבותו של בגין במהלכה. האם ידע שמדובר מלכתחילה בפעולה נרחבת או שמא בפעולה מצומצמת? האם התכוון מראש להגיע לביירות או אולי תכנן להשיג את קו ארבעים הקילומטר בלבד? האם הונה את הממשלה ואת הכנסת, וכן את האמריקנים, בכל הקשור במטרות המלחמה? האם עשה יד אחת עם שרון או הולך שולל על ידו?

נראה שבעת קבלת ההחלטה על יציאה למלחמה התכוון בגין לפעולה מצומצמת, עד ארבעים קילומטר. בגין היה ידוע ביושרו ובאמינותו.¹²⁶ הוא דגל באמירת אמת, בין אם זו טובה או רעה, בין אם שירתה אותו או פגעה בו, עוד כשהיה מפקד האצ"ל.¹²⁷ לכן לא סביר ששיקר ביודעין לאשתו, לממשלה ולנשיא רייגן.¹²⁸ אך משהמערכה נמשכה, וכאשר על פי דיווחי שרון לממשלה כוחות צה"ל היו בסכנה ולכן היה עליהם לשפר עמדות ולחרוג מטווח ארבעים הקילומטר צפונה אל בירות,¹²⁹ מדוע לא להגשים מטרות ותכניות ישנות שעל פיהן פעל כל שנות שלטונו?

סיכום ומסקנות

בעלייתו של מנחם בגין לשלטון ב-1977 החל תהליך של הסלמה במדיניות ישראל כלפי לבנון. עד עלייתו היה הסיוע הישראלי לנוצרים חשאי ועקיף. עם עלייתו, חשף בגין את דבר הסיוע הישראלי לנוצרים בלבנון ובכך הגביר את המחויבות הישראלית כלפיהם. יתר על כן, בתקופתו החל צה"ל להתערב באופן ישיר לטובת בעלי בריתו הנוצרים. נראה שאחד המהלכים החשובים שנקט בגין, ואשר היו לו השלכות הן על המעורבות הישראלית בלבנון והן לקראת מלחמה אפשרית, היה ההבטחה שהעניק לנוצרים ב-1978. אחריה

125 ש"י ויערי, מלחמת שולל, עמ' 274.

126 ראיונות עם אריה נאור, 25.12.2000 ו-8.1.2001, תמליל, פרויקט תיעוד בעל פה, אממ"ב, VD-14; ראיון עם יונה קלימוביץקי, 3.11.2010, תמליל, פרויקט תיעוד בעל פה, שם, VD-87.

127 ראו למשל: בגין, המרד, עמ' 126.

128 באשר ליחסים עם האמריקנים, מעניינים דבריו של סירוס ואנס אשר כיהן כמוזכיר המדינה בתקופת נשיאותו של ג'ימי קרט. ואנס טען כי בגין יעשה את הדבר הרצוי למדינת ישראל, גם אם הדבר סותר את דעתו ורצונו של הנשיא האמריקני. ראו Cyrus Vance, *Hard Choices: Critical Years in America's Foreign Policy*, Simon and Schuster, New York 1983, p. 208. הדברים הללו נאמרו לאחר מבצע ליטאני כשישראל סירבה לוותר על אזור הביטחון שהקימה תחת הנהגתו של רב-סרן סעד חדאד. אך הדים לקביעה זו של ואנס אפשר למצוא גם בסיפוח הישראלי של רמת הגולן וכן באירועי מלחמת שלום הגליל.

129 גולן, של"ג בלבנון, עמ' 582.

הייתה ישראל מחויבת לנוצרים, ועימות עם סוריה היה רק שאלה של זמן. למן אותה הבטחה הייתה היזמה לפתיחת מלחמה ישראלית-סורית-פלסטינית לא רק בידי ישראל אלא גם בידי הנוצרים הלבנונים. למעשה, את השורשים של מלחמת שלום הגליל יש לאתר ב־1978, בהתחייבות בגין לבעלי בריתו הלבנונים. ייתכן שהסיבה שבאותה עת לא פרצה מלחמה היא שסוריה לא הפעילה את חיל האוויר שלה נגד הנוצרים. לו הייתה עושה זאת סביר להניח כי בגין לא היה מתנער מהבטחתו (כפי שלא התנער שלוש שנים מאוחר יותר). נהוג לחלק את תקופת כהונתו של בגין כראש ממשלה לשתיים. הממשלה הראשונה שלו, אשר כיהנה בין 1977-1981, נחשבת לממשלת 'שלום', משום שחתמה על הסכם שלום עם מצרים. הממשלה השנייה שלו, בין 1981-1983, נחשבת לממשלת 'מלחמה' בגלל מלחמת שלום הגליל אשר פרצה במהלך כהונתה. אך נראה שהמדיניות של בגין כלפי לבנון קוראת תיגר על חלוקה זו. בכל הקשור בלבנון, שתי הממשלות של בגין היו בדעה אחת. למעשה, ממשלת 'השלום' של בגין הולידה את מלחמת שלום הגליל. תחת שרביטם של ראש הממשלה בגין ושר הביטחון ויצמן תכננה ממשלת בגין הראשונה פעולה נרחבת בלבנון, שכללה הגעה לבירות ואף צפונה ממנה, עד ג'זניה.

כאשר מביאים בחשבון את מכלול פעולותיו והחלטותיו של בגין כראש ממשלה ואת מעשי ממשלותיו, ואת תפיסת עולמו, היחס אל מלחמת שלום הגליל צריך להשתנות. נראה שבגין לא התכוון למהלכים הנרחבים של אריאל שרון באותה העת, אך כל מעשיו של בגין כיוונו לפעולה נרחבת בתוך לבנון. מבלי לזלזל בחומרת המעשה, כאשר מדברים על 'הולכת שולל' צריך להתייחס אליה כאל הטעיה טקטית הקשורה במהלכי הקרב, ולא כאל הטעיה אסטרטגית הקשורה בהגיון המלחמה ויעדיה. מלחמת שלום הגליל כיוונה אל מטרות אשר בגין וממשלותיו עסקו בהן הרבה לפני 1982. לכן, אפשר לומר בזהירות שמבחינת בגין כל הדרכים הובילו אל בירוח.